

20 ГОД... МНОГА ЦІ МАЛА?

Што такое Універсітэт культуры сёння?

Гэта звыш 40 спецыяльнасцей і спецыялізацый, якія ахопліваюць усе сферы культурнай дзейнасці чалавека.

Гэта звыш 3 тысяч студэнтаў — будучых культуролагаў, бібліятэкараў, кіраўнікоў мастацкіх калектываў, менеджэраў, выкладчыкаў музыкі і танца, мастакоў і салістаў.

Гэта звыш 20 дактароў навук і прафесараў, звыш 100 дацэнтаў і кандыдатаў навук сярод выкладчыкаў. У іх ліку таксама народныя артысты, заслужаныя дзеячы культуры — лепшыя прадстаўнікі беларускага мастацтва.

Гэта два каледжы — Мінскі лінгвістычны і Магілёўскі бібліятэчны. Адкрыта філія універсітэта і на базе Мазырскага музычнага вучылішча. Праводзяцца спецнаборы на сацыяльную рэабілітацыю сродкамі мастацтва для насельнікаў чарнобыльскай зоны, а яшчэ на элітарнай (шляхетнай) культуры для Нясвіжскага і Мірскага комплексаў. Вядзецца падрыхтоўка дзяцей усіх узростаў у гуртках, аб'яднаннях,

калектывах спецыяльных мастацкіх школ.

Угледзьцеся ў гэтыя светлыя ўсмешлівыя твары... Сярод студэнтак аддзялення харэаграфіі вы, мабыць, не адразу пазнаеце рэктара ўстановы — прафесара, члена-карэспандэнта Акадэміі адукацыі Беларусі Ядвігу Дамінікаўну Грыгаровіч. Гэта ў многім дзякуючы яе намаганням універсітэт стаў беларускім па духу, а не толькі па форме. Нарадзіўшыся ў маляўнічай вёсачцы над Беразіной, вырасшы, па яе словах, у бібліятэцы (бо там працавала маці), яна вучылася музыцы, а кандыдацкую дысертацыю абараніла па творчасці Янкі Купалы.

6 кастрычніка Універсітэт культуры разам з інаўгурацыяй 21-га акадэмічнага года і рытуалам пасвячэння ў першакурснікі адзначае "круглую" дату — 20 год з дня заснавання. На юбілейныя ўрачыстасці прыедуць 9 рэктараў з універсітэтаў Еўропы і Амерыкі. А завершыцца свята вялікім гала-канцэртам у Тэатры музычнай камедыі. Віншум, цябе Універсітэт!

ПАДРУЧНІКІ ДЛЯ ВЫХАВАННЯ... КАГО?

Ніл ГУЛЕВІЧ: "Рабіць выгляд, што нічога нядобрага і трывожнага не адбываецца, мы не маем права. Маўчанне ў такім становішчы толькі паспрыяе таму, каб здабытае і заваяванае мы страцілі, каб усё пакацілася назад..."

2

КУЛЬТУРА: ЭВАЛЮЦЫЯ І ТРАДЫЦЫЯ

Васіль АЎРАМЕНКА: "...Калі гляну на вяршыню нашай дзяржаўнай піраміды, то бачу, што можна быць і пры гальштуку і пры высокай пасадзе і не абцяжарваць сябе культурнасцю".

5

СЯРЭДНЯЯ ЛІТВА

Мікола ІВАНОЎ: "Гісторыя "Сярэдняй Літвы" і падзеі вакол яе з'яўляюцца выразным сведчаннем таго, што на шляху да сваёй сапраўднай незалежнасці беларускі народ мог разлічваць толькі на свае ўласныя сілы. Ніводзін з суседзяў Беларусі не быў шчыра зацікаўлены ў рэальным самавызначэнні беларускага народа".

14—15

Як мы добра ўсе ведаем, асабліва пасля публікацый ў "Свабодзе", наш прэзідэнт быў адзіным, хто галасваў супраць Беларэжскага пагаднення. І сёння ён, практычна ў адзіноце б'еца за аб'яднанне трох усходнеславянскіх дзяржаў-братоў (ці сясцёр?) у калі не ваенны, дык хоць бы эканамічны блок. Пад грукат бомб у Босніі ён пабываў па чарзе ў гасцях у лідэраў нашых суседзяў. Мяркуючы па друку і тэлебачанні, Расія сустракае прапановы нашага прэзідэнта хоць і дыпламатычна, але насцярожана і крыху скептычна, Украіна — адкрыта з іх смяецца. Большасць жа палітыкаў на Беларусі ўжо і смяецца стаміліся...

ЗАГАД ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі даручыў групе вучоных-сацыялагаў правесці экспертны аналіз грамадскай думкі ў сувязі з указамі N 349 і N 350 (аб змене ў выплаце пенсій і льготнай палітыцы дзяржавы). Вынікам гэтага апытання, прагназуе Белінфарм, могуць стаць канкрэтныя і рашучыя дзеянні прэзідэнта ў абарону інтарэсаў людзей. Сітуацыя дастойная япра Орузла альбо Булгакава: каб абараніць гасюць, трэба спачатку яго пакрыўдзіць... Замілаванне выклікае пасля ўсёго гэтага шэраг публікацый у "Светской Беларусі" пад рубрыкай "О главному" і загаловамі тыпу: "Президент советуется с народом. Народ советуется Президенту...", "Кто и зачем подставляет главу государства?". Няўжо і сапраўды наш народ можна "вадзіць за нос" бясконца?

КАНФЛІКТ ТЫДНЯ

На сваім апошнім пасяджэнні Вярхоўны Савет неабходнай большасцю галасоў прыняў папраўкі да Закона аб выбарах, згодна з якімі выбары будуць лічыцца адбыўшыміся, калі на ўчасткі для галасавання з'явіцца больш за 25 працэнтаў ад агульнай колькасці выбаршчыкаў. Аднак, каб гэтая пастанова ўступіла ў сілу, яе павінен падпісаць прэзідэнт. Пасля завяршэння візіту ў Кіев прэзідэнт у інтэрв'ю "Радыёфакту" заявіў, што новую рэдакцыю Закона аб выбарах не падпіша. Гэта пацвердзіў у каментарыя для "Знамя юности" і У.Замыталін. Але ў інтэрв'ю "Інтэрфаксу" старшыня ВС М.Грыб уладуе пацвердзіў: "Лістападаўскія выбары ў парламент пройдуць па новых правілах..." Сесія пачынае працу з кастрычніка. Тады і чакаецца працяг гэтага супрацьстаяння.

АБВЯРЖЭННЕ ТЫДНЯ

Міністр працы Беларусі Аляксандр Сасноў абвергнуў чуткі, што быццам бы з 1 кастрычніка чакаецца павышэнне памераў мінімальнага заробку. З гэтай нагоды, сцвярджае ён, не было ніякіх урадавых рашэнняў, больш таго, гэтае пытанне ўрадам нават не разглядалася. Наколькі памятаецца, друкуючы "чуткі", прэса спасылалася на самыя аўтарытэты крыніцы ва ўрадзе. Ці не значыць гэта, што распаўсюджанне чутак камусьці трэба было, што замест "зайцоў" нам пачалі падкідваць "качак".

ПЕРАРЭГІСТРАЦЫЯ ТЫДНЯ

Прэзідэнт і ўрад працягваюць наступ на льготнікаў. З 1 кастрычніка пачнецца перарэгістрацыя ўдзельнікаў ліквідацыі вынікаў катастрофы ў Чарнобылі. Акцыя, безумоўна, патрэбная, бо занадта шмат развялося ў нас "ліквідатараў", што пабылі блізка ля "зоны", а льготамі карыстаюцца. Ды буда ў тым, што ў нас звычайна хочучы зрабіць як лепш, а атрымаваецца — як заўсёды.

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

"Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка падпісаў праграму прыватызацыі, якая павінна стаць асновай дынамічнага развіцця эканамічных рэформаў у Беларусі", — паведаміў Белінфарм. І далей: "Прыватызацыя будзе мець плаўны і пазітыўны характар, у якой гарманічна ўлічаны інтарэсы замежнага і беларускага прадпрыемстваў, сацыяльныя гарантыі людзей працы". Заўважым, зноў прапануе сам прэзідэнт, а ці не акажацца, у рэшце рэшт, што гэта нехта яго ў чарговы раз "падставіў"? Дарчы, прыватызацыя — першы этап трыяды мераў (яшчэ будуць праграмы па інвестыцыйнай палітыцы і стварэнні свабодных эканамічных зон), дзея аздараўлення эканамічнай сітуацыі ў краіне.

НАМЕР ТЫДНЯ

Долар пасляхова "стаіць", а інфляцыя, між тым, па словах С.Багданкевіча, — за 8 месяцаў г.г. склала 288 працэнтаў. З правамі яе мы сустракаемся ледзь не кожны дзень. А ў бліжэйшы час нас чакаюць новыя "радасці". Мінгарвыканкам (а значыць, потым па чарзе і іншыя гаррайвыканкамы краіны) збіраецца павялічыць кошт праезду на гарадскім транспарце да 1000 рублёў. З Украіны прыйшла навіна, што падаражэе і цукар да 1 долара за кілаграм, а значыць, з усімі накруткамі, да 17—18 тысяч "зайчыкаў". Прыгадаем яшчэ падаражэнне з 1 кастрычніка камунальных паслуг, "замарожаныя" з вясны заробкі — галава кругам пойдзе: як жыць?

ЛІЧБА ТЫДНЯ

Амаль на 140 мільярдаў рублёў вырабілі тавараў прадпрыемствы Беларусі па заказе ваенна-прамысловага комплексу Расіі і трэць гэтай прадукцыі ўжо адправілі спажывцам, але заказчыкі дагэтуль не расплаціліся з партнёрамі. Факты гэтыя прывёў наш прэзідэнт падчас сустрэчы з Б.Ельцыным, як аргументы на карысць таго, што Беларусь выконвае ўсе ўзятыя на сябе абавязальствы па рэалізацыі першага этапу мытнага саюза. А вось "расіяне — падкачалі". Не ўпершыню, трэба сказаць. Кожны новы віток "аб'яднання" якраз і заканчваецца тым, што Беларусь выконвае ўсе абавязальствы, а Расія, на ўзроўні прадпрыемстваў, бессаромна карыстаецца гэтым.

ЧУТКА ТЫДНЯ

Як паведаміла газета "Імя", у Галоўным упраўленні грамадска-палітычнай інфармацыі Адміністрацыі прэзідэнта рыхтуецца праект распараджэння прэзідэнта аб выдзяленні сродкаў для выдання часопіса "Праваслаўе". "Па задуме Уладзіміра Замыталіна, прызначэнне новага друкаванага органа — мацаваць праваслаўнае адзіства трох славянскіх народаў (велікарускага, маларускага і беларускага)", — сцвярджае газета. Сродкаў новае выданне запатрабуе нямаля. А таму ці не лепш было б пайсці ўжо апрабаваным шляхам: проста памяняць аднаго з рэдактараў існуючых часопісаў і праводзіць у ім патрэбную палітыку. Працэдэнт ёсць — газета "Знамя юности". Гэта было б танны, надзейна і, галоўнае, аператыўна.

ДАЛЬТАНІЗМ ТЫДНЯ

Паведамляючы пра поспех мінскага "Динама" ў чарговым матчы Кубка УЕФА, "Знамя юности" не стрымалася і адзначыла, што пасля матча "пасажыры из окон размахивали красно-зелеными флагами". Хлусня хай і дробенькая, але паказальная. Той, хто быў на стадыёне ці вяртаўся ў той вечар дамоў пасля матча (альбо глядзеў па тэлевізары, хоць, кажучы, і была забарона паказваць трыбуны), бачыў, што і стадыён, і горад былі расквечаны бел-чырвона-белымі сцягамі. Іх з матча на матч не меншае, як бы ні адбіралі міліцыя. Чырвона-зялёныя былі, але ў такой нязначнай колькасці, што і знайсці іх, нават спецыяльна прыглядаючыся, цяжка было. А вось кар. "ЗЮ" убачыў толькі іх. І напісаў.

ПАДРУЧНІКІ ДЛЯ ВЫХАВАННЯ... КАГО?

МАНКУРТАЎ ДЫ ІВАНАЎ БЕЗ РОДУ-ПЛЕМЕНИ? ВYSTУПЛЕННЕ НА НАРАДЗЕ НАВУКОЎЦАЎ І ПЕДАГОГАЎ, АРГАНІЗАВАНАЙ КАМІСІЯЙ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ПА АДУКАЦЫІ І КУЛЬТУРЫ

Шаноўныя ўдзельнікі нарады! Як вы ведаеце, за два тыдні да пачатку новага навучальнага года афіцыйны друк Беларусі паведаміў, што спецыяльна распараджэннем прэзідэнта Лукашэнка адмяняюцца ўсе падручнікі грамадазнаўчага профілю для школ і ВНУ выдання 1992—1995 гадоў. Крыніца гэтага паведамлення — аўтарытэтная дзяржаўная ўстанова, а менавіта — Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь. Так што гэта не было нейкай чуткай ці жартам, а зусім дакладнай і зусім сур'ёзнай заявай. Так гэта і было ўспрынята шакіраванай грамадскасцю, у першую чаргу — педагогічнай, выкладчыкамі ВНУ і школьным настаўніцтвам. Было ад чаго прысці ў шокавы стан!

Напярэдадні 1 верасня А.Лукашэнка сабраў прадстаўнікоў Міністэрства адукацыі і навукі, Акадэміі навук, некаторых ВНУ і школ, якім і было заяўлена, што ніякага распараджэння аб адмене падручнікаў 1992—1995 гг. не было, але тым не менш новыя падручнікі трэба ствараць і як мага хутчэй. Грамадскасць наша за апошні год досыць-такі прывыкла да такіх нечаканых паваротаў-вывертаў у правядзенні пэўнай прэзідэнцкай палітыкі: сёння — адно, а заўтра — зусім другое. Ну, што ж, праглынем і яшчэ раз гэты знак "павагі" да грамадзян дзяржавы, паверым, што ніякага афіцыйнага дакумента не было.

Наша камісія за дзень да нарады ў прэзідэнта абмеркавала сітуацыю, выказала свае рэзка адмоўныя адносіны да замаху дзяржаўных улад на падручнікі, рашэнне сваё разаслала ў органы друку, якія і адным радком не паведамілі аб гэтым, накіравалі і ў адміністрацыю прэзідэнта, адкуль, на жаль, ніякага адказу не наступіла. Маўляў, бачылі на тэлеэкране нараду ў прэзідэнта, усё чулі, ведаеце — і што вам яшчэ трэба? Так, вядома, і бачылі, і чулі. І зразумелі, што прэтэнзіі да падручнікаў 1992—1995 гг. вельмі вялікія, што яны не задавальняюць сённяшняе кіраўніцтва дзяржавы і іх трэба мяняць, для чаго будзе створана спецыяльная камісія, будуць аб'яўлены творчыя конкурсы і г.д. і да т.п. Адным словам, праблема ёсць, праблема абазначана, і праблема такая, якая закранае інтарэсы ўсёй грамадскасці, бо датычыць вялікай дзяржаўнай палітыкі, лёсу рэспублікі, будучыні народа і нацыі.

І так, паразважаем над сітуацыяй. Нехта недзе рашыў, што і праблему падручнікаў, а г.зн. праблему навуковую, педагогічную і культуралагічную можна развязаць гэтак жа проста, як праблему дзяржаўнай сімволікі: паставіць на галасаванне — і толькі. Прагаласавалі — і ўсё гатова: нацыянальна-дзяржаўныя сімвалы адменены і больш таго — нізрынуты і растаптаны. З падручнікамі так не абыздешся, бо школьнікам і студэнтам трэба па нечым вучыцца. Калі адабраць у іх гэтыя — дык трэба ім даць іншыя. Не па газетах жа вучыцца! Аднойчы, праўда, за маеі памяццю так ужо было — у час нямецка-фашысцкай акупацыі Беларусі. Загадалі з 1

кастрычніка 1941 г. дзецям ісці ў школу, а ўсе падручнікі, апроча задачнікаў, адмянілі як ідэйна непрыгодныя. І дзеці цэлы год вучыліся чытаць і разбіраць тэксты па газетах і адзіным для ўсіх часопісе. Зразумеўшы, што нашы школы могуць апынуцца ў такім жа становішчы, як у час вайны пад немцамі, ініцыятары скасавання новых падручнікаў далі задні ход. Маўляў, ніякага распараджэння аб адмене падручнікаў 1992—1995 гг. не было, а ёсць клопат аб паляпшэнні, аб удасканаленні некаторых з іх і аб напісанні новых, якія б адпавядалі... І вось тут, пасля доўгага шматкроп'я, вялікае пытанне: якія адпавядалі б... чаму? Чаму яны павінны адпавядаць? А значыць — чаму, якім крытэрыям і патрабаванням яны не адпавядаюць? Што ў падручніках названых гадоў ёсць заганнае і непрымаальнае? А напэўна ж ёсць, і вельмі істотнае, бо іначай — навошта мяняць іх на іншыя?

Урадавыя структуры маюць намер арганізаваць працу над стварэннем новых, іншых падручнікаў, якія б адпавядалі... Значыць, праца многіх творчых аўтарскіх калектываў і асобных навукоўцаў і педагогаў закрэсліваецца, абвешчаецца марнай. Натуральна, узнікае пытанне: хто ж гэтыя аўтары? Выпадковыя, недасведчаныя ў грамадскіх навуках людзі? Выпадковыя, непрафесіянальныя ў сферы педагогікі, адукацыі і выхавання людзі? Людзі, зусім невядомыя, без навуковых і педагогічных заслуг, без імя і аўтарытэту? Дазволяе адрозніваць выказаную рашучую нязгоду. Аўтары падручнікаў, пра якія гаворка, — і вядомыя, і прафесіянальна падрыхтаваныя, і больш таго — таленавітыя людзі. І ніхто не мае маральнага права закосоваць іх добрасумленную працу, падвяргаць сумненню іх навуковы і педагогічны аўтарытэт.

На фоне тых падручнікаў па грамадскіх дысцыплінах, што існавалі да пачатку 90-х гадоў, — не проста палітызаваных, а груба, вульгарна палітызаваных, — новыя падручнікі, на мой погляд, засведчылі плённы працэс духоўнага і маральнага абнаўлення ў грамадстве. Працэс, які, хачу падкрэсліць, пачаўся не сёння і не ўчора, а досыць даўно, ён выславаў у нетрах грамадства доўгі час, набіраў сілу і выяўляў сябе як тэндэнцыя хоць і паступова, патроху, але — няўхільна і відавочна.

У новых падручніках па грамадазнаўчых дысцыплінах, у большай ці меншай меры, засведчаны: першае, сучасны філасофска-светапоглядны і філасофска-маральны ўзровень саміх канцэптуальных пазіцый і падыходаў; падругое, аб'ектыўна-навуковы грунт, на якім распрацоўваліся падручнікі, — грунт даследавання, аналізу, ацэнкі рэальных фактаў, асоб і падзей; па-трэцяе, больш высокі метадычны ўзровень падачы матэрыялу і, я сказаў бы, больш чалавечны, г.зн. не афіцыйна-казённы, не бяздушна-далдонскі характар самой мовы падручнікаў, мовы, разлічанай не на бяздумную, механічную зуброжку, а на

ўспрыманне матэрыялу душой і сэрцам; па-чацвёртае, — гэта тое, што між радкамі: пачуццё адказнасці за справу, пачуццё патрыятычна-грамадзянскага абавязку, жаданне зрабіць хораша, па-людску, як для сябе, бо і сапраўды — для сябе, для сваіх дзяцей і ўнукаў, для сваёй Беларусі, для яе грамадзян.

Усё гэта дае падставы сказаць: мы можам і павінны паганарыцца нашымі навукоўцамі і педагогамі, якія ў такіх неспрыяльных умовах і за такі кароткі час паспелі зрабіць амаль немагчымае — новыя падручнікі...

Ці азначае сказанае, што новыя падручнікі і дапаможнікі — зусім беззаганныя, дасканальныя, ці нават ідэальныя? Ні ў якім разе! Пра дасканалы ці ідэальныя падручнікі наогул гаварыць не будзем. Але і проста добры падручнік лёгка не ствараецца, і, як правіла, — адрозна не ствараецца. Напэўна, у падручніках, якія на дзяржаўных вышках прызнаны непрыгоднымі, ёсць памылкі, недагледы, упушчэнні, магчыма і нежаданыя перакосы, — асабліва ў падручніках па гісторыі, у ацэнках пэўных гістарычных падзей. Але ж гэта тое, што можна выправіць. Дзеля такіх прыватных момантаў уся праца не закосоваецца. Рэч, аднак, у тым, што хочучы не папраўкі ўнесці ў падручнікі, а забракаваць іх наогул і вярнуцца да тых канцэпцый, што панавалі дзесяцігоддзі. Рэч у пастаўленай мэце: школьнікі і студэнты павінны мысліць ранейшымі катэгорыямі, па-ранейшаму не павінны ведаць праўдзівую гісторыю сваёй Бацькаўшчыны, як і дагэтуль, павінны чытаць пра "заслугі" перад Беларуссю заклітых ворагаў беларушчыны, нашай свабоды і незалежнасці, — накіталт Кнорына, Мяснікяна, Ландэра, — і нічога не чытаць і не ведаць пра сапраўды выдатныя патрыётаў Радзімы... Рэч у тым, каб, як і дагэтуль было, нашых дзяцей выхоўваць манкуртамі, Іванаў без роду і племені.

Дапрацоўваць, удасканальваць падручнікі, вядома ж, трэба, але — справа гэта не такая простая. У нашым выпадку — хто будзе іх дапрацоўваць? Аўтары — ці тыя, хто не меў дачынення да іх напісання? У якім накірунку будзе ісці дапрацоўка і ў якой меры? Калі будзе мяняцца канцэпцыя падручніка — то гэта ўжо, як вы разумееце, не дапрацоўка, а перапрацоўка! Хто ўвойдзе ў камісію, якая ацэніць, прааналізуе падручнікі 1992—1995 гг.? Шмат, як бачыце, пытанняў.

Камісія Вярхоўнага Савета па адукацыі і культуры ўзяла на сябе ініцыятыву склікаць гэту нараду для таго, каб абмеркаваць сітуацыю і зрабіць пэўныя высновы, з якімі пазнаёміць усю грамадскасць. Рабіць выгляд, што нічога нядобрага і трывожнага не адбываецца, мы не маем права. Маўчанне ў такім становішчы толькі паспрыяе таму, каб здабытае і заваяванае мы страцілі, каб усё пакацілася назад — туды, адкуль мы, удзячныя лёсу, рашылі нарэшце выкараскацца — з нацыянальна-культурнага анабіёзу, з дзяржаўна-палітычнага небяціцы. 7.09.95 г.

АСВЕЧАНЫ ІМЕМ КУПАЛЫ

У купалаўскіх Акапах, там, дзе напісаны многія неўміручыя творы вялікага песняра ("Курган", "Яна і я", "Паўлінка", "Тутэйшыя" і інш.), прайшоў арганізацыйны сход міжнароднага Літаратурнага фонду Янкі Купалы. Асноўныя задачы фонду — дапаможа ў даследаванні і прапагандзе творчай спадчыны народнага паэта Беларусі, у мемарыялізацыі

мясцін, звязаных з яго жыццём і дзейнасцю. У склад Рады фонду ўвайшлі вядомыя навукоўцы і літаратары як з Беларусі (спс. Г.Бураўкін, Л.Дранько-Майсюк, С.Законнікаў, У.Гніла-мёдаў, А.Пяткевіч, Г.Праневіч), так і з Расіі (сп. А.Каўка), Польшчы (сп. А.Лапінскене), Польшчы (сп. А.Баршчэўскі), Англіі (сп. Дж.Дынглі), ЗША (сп. В.Кіпель) і некаторых іншых краін.

Прэзідэнтам фонду абраны загадчык кафедры тэорыі літаратуры Бел-дзяржуніверсітэта прафесар Вячаслаў Рагойша, віцэ-прэзідэнтам — дырэктар Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы Жана Дакюнас, сакратаром — супрацоўніца гэтага музея Антаніна Хатэнка.

А.Ш.

Ці ЛІЧЫЦЕ вы сябе культурным? Думаю, мала хто адкажа на такое пытанне адмоўна, бо звычайныя ўяўленні аб культурнасці абмяжоўваюцца ледзь не ўменнем чытаць і не пляваць на падлогу ў грамадскім месцы. Ну, а калі ў вас яшчэ ёсць капялюш, гальштук і не вельмі сінаты голас, то можаце прэтэндаваць і на інтэлігентнасць — адмысловую рускую катэгорыю з пазнейшымі пралетарска-лаянкавымі насланнямі. А калі без "насланняў"? То, напрыклад, як у вас з замежнымі мовамі, правіламі свецкага этыкету, эстэтыкай ці проста з густам? У мяне, сказаць шчыра, не вельмі добра, хоць калі-нікалі даводзілася пачуць: "Іш ты, антылігент які высківае!" У рэшце рэшт я залічыў сябе да катэгорыі малакультурных інтэлігентаў, тыповага прадукту

самадзейнасць, КВНшчына ды іншая "смехатура", бо гісторыя кожнай з іх вымагае асобнай гаворкі. Звернемся да такой больш цёмнай і не менш вядомай з'явы, як крымінальная, або блатная культура.

Гэта, можна сказаць, самы крайні полюс непадцензурнай культуры, нават антыпод камуністычнага афіцыёзу, і ў той жа час неад'емная, заканамерная частка ўсёй савецкай сістэмы. Было б дзіўна, каб дзесяткі мільёнаў людзей, прайшоўшы праз турмы і гулагі, не стварылі свайго, альтэрнатыўнага культурнага погляду. Не думаю, што гэтая плынь была б такой вядомай і распрацаванай, каб да яе прыклалі руку толькі крымінальнікі. Яе стваралі і распаўсюджвалі і многія палітычныя вязні. Такім чынам, папулярнасць блатных песень, "фені", татуіровак ды іншага крымінальнага "шарму" і звычай ёсць натуральная адплата савецкаму

І калі ў дзяржаве пераважае такая культура, то лёс яе, бадай, прадвызначаны: меншая частка "кіруе", плюючы на законы, — большая гарбаціца (ці толькі робіць выгляд), не ведаючы, што нейкія законы ёсць; меншая частка тлусцее і багацее, — большая бяднее і співаецца; адна — крадзе і ўцякае, другая ловіць і даганяе і г. д., а ўрэшце ўсе разам выраджаюцца і дэградуюць. Асобныя з гэтых рысаў былі характэрны для розных стадый сацыялізму, а сёння ў новых формах бурна развіваюцца ў Расіі і значна цішэй — на Беларусі. Розніца за кошт таго, што начальства нашых усходніх братоў мае больш хваткі, розуму і амбіцый, а працоўныя і беспрацоўныя масы — менш сацыяльных ілюзій і цудадзейных спадзяванняў. Таму ў іх так хутка адбываецца крышталізацыя палітычна-мафіёзных структур і новага мар-

Лукашэнка, Жырыноўскі ці іншыя "бацькі-атаманы", для якіх існаванне магчыма толькі ў "мутнай палітычнай вадзе", у вечным змаганні з "ворагамі народа і дзяржавы", у час перманентнай вайны розных сацыяльных, этнічных, канфесійных груп, барацьбы шматлікіх квазі-партый, мафіёзных кланаў і г. д.

Што ж можна супрацьпаставіць гэтай бясплённай ваяўнічасці і люмпенскай дэструкцыі сённяшняга часу? На маю думку, толькі канструктыўны: стваральны рух, напрыклад, ідэю Беларусі як нашага агульнага дому, самадастатковага і самакаштоўнага, маючага свае законы, інтарэсы, пазіцыі і мэты. Беларуская нацыянальная традыцыя, пры ўмове яе мадэрнізацыі, магла б стаць падмуркам гэтага дома, культурным стрыжнем, "сярэдзінным шляхам" далейшага развіцця. Пакуль жа яна знаходзіцца на ўзбочыне тутэйшага быцця, а галоўныя жыццёвыя струмені ідуць ці побач з ёй, ці зусім у другім напрамку. Таму пашырэнне сацыяльна-культурнага ўплыву беларушчыны ў розных сферах ёсць адзіная надзея на выжыванне.

Што новага прынеслі апошнія 5 год? Найбольш заўважны і, бадай, адзіны кардынальны зрух — гэта беларуская гістарыяграфія, спроба новага асэнсавання нашай мінуўшчыны. Яна можа быць асноваю далейшага нацыянальнага росту, аднак сёння гэтага мала. Бліжэйшы час мусіць стаць перыядам будзённай, "арганічнай" працы, часам стварэння ўласных навуковых школ і кірункаў, новых мастацкіх ідэй і праектаў, філасофскіх пошукаў, інфармацыйных і асветніцкіх праграм, тэхналагічных, экалагічных, гуманітарных ініцыятыў. Адным словам, беларушчына мусіць пакінуць вузкапалітычнае рэчышча і лапатна-этнаграфічную канаву і разліцца на больш шырокіх абшарах сучаснага жыцця з яго касмапалітызмам, камп'ютэрнымі рытмамі, сексуальнымі контррэвалюцыямі і законамі рынкавых адносін. Усе небяспечнасці гэтага шляху нават цяжка сабе ўявіць, прытым, што вялікіх надзей на дзяржаву ўжо няма. Жорстка канкурэнцыя, рэаліі свабоднага рынку і вольнага свету не менш небяспечныя, чым умовы таталітарнага ладу (а магчыма, і больш — бо не будзе маральнай падтрымкі і палітычнага апраўдання). Няма гарантыі, што яна не прывядзе да згубы ці канчатковай "дысперсіі" ў больш моцных культурах. Аднак калі зможам ўратавацца, то гэта ўжо будзе не чыстанародная, ідэальная, а даволі зашмалцаваная, мадэрновая і ўсё ж такі жывая — беларушчына. Вопыт сведчыць, што больш жыццёстойкія якраз "мутанты" — культурныя "сплавы", здольныя ўспрымаць і "пераварыць" іншыя традыцыі. У гэтым плане станоўчую ролю магла б адыграць заходняя "агрэсія" на Беларусі, асабліва больш блізкая і зразумелая нам — нямецкая. І хоць інфармацыйныя люкі ўжо прыадчынены некалькі гадоў, але вынікі пакуль не радуюць. І справа не толькі ў тым, што лягчэй і танней спажываць адходы заходняй культуры, а ў тым, што павінна быць уласная воля, ініцыятыва, свая пазіцыя ў культурнай ды любой іншай палітыцы. Вопыт Германіі, Японіі, Чылі сведчыць, што ўплыў нават "праклятай" Амерыкі можа даць вялікі станоўчы вынік, падштурхнуўшы развіццё народаў і дзяржаў. Трэба толькі творча й крытычна прымаць гэты ўплыў, скіроўваць усялякую дапамогу ў патрэбнае для сябе рэчышча, дзеля ўласнай карысці, нацыянальнай выгоды...

Вось кола і замкнулася: каб будаваць Беларускі Дом, трэба быць беларусам хаця б па духу і светаадчуванні (а ці шмат у нас такіх?), а каб рабіць яго найсучаснейшым, трэба яшчэ быць упэўненым, што ягоня традыцыі-падмуркі настолькі глыбокія і моцныя, што вытрымаюць любыя мадэрнізацыі і футурыстычныя праекты. А гэта ўжо хутчэй пытанне веры, а не разумення. Веры ў культуру, веры ў свой шлях, веры ў Беларусь.

Ці шмат у цябе вернікаў, Беларусь?

Васіль АЎРАМЕНКА

г. Магілёў

КУЛЬТУРА: ЭВАЛЮЦЫЯ І ТРАДЫЦЫЯ

БЕЛАРУСКАЯ ВЕРСІЯ

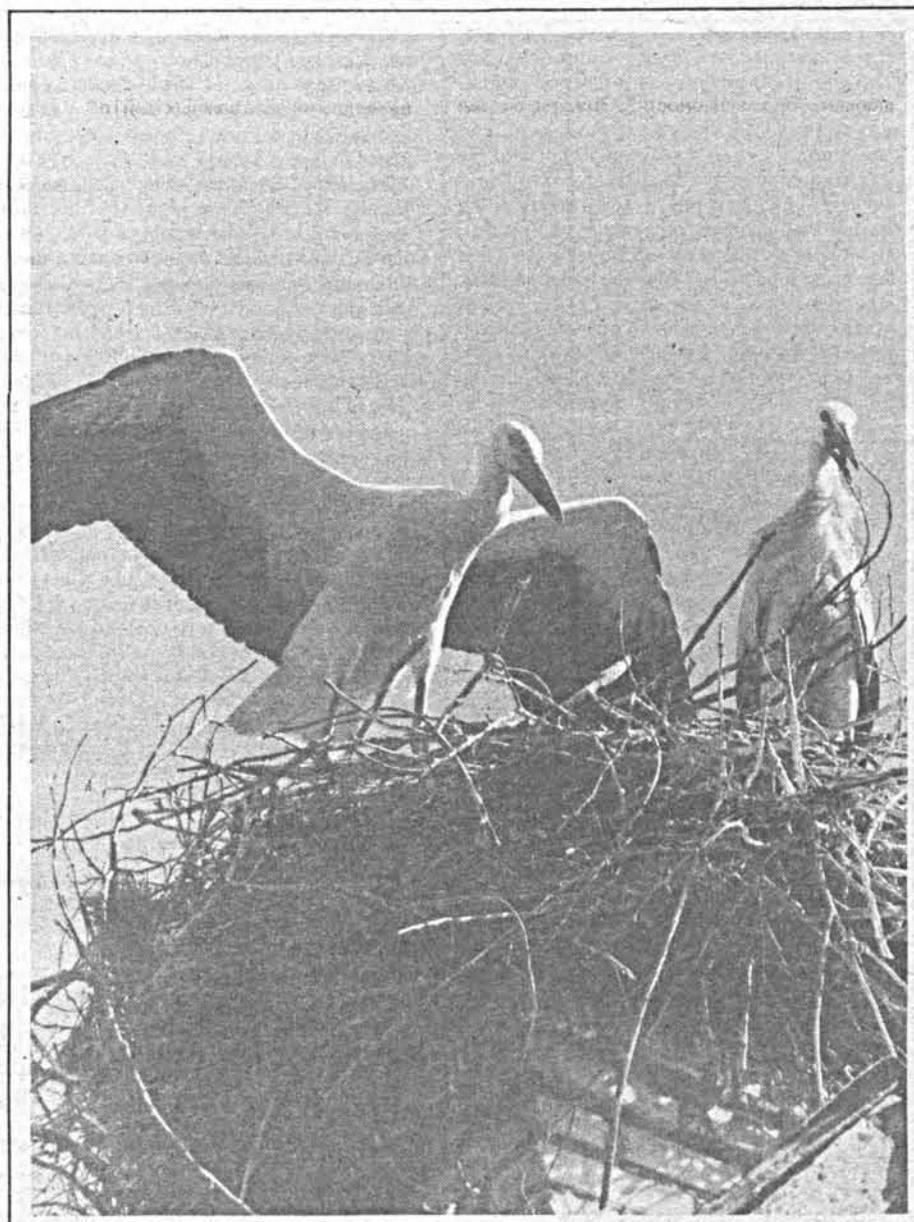
савецкага часу і ўласнай рэфлексіі.

Адно мяне суцяшае: калі гляну на вяршыню нашай дзяржаўнай піраміды, то бачу, што можна быць і пры гальштукі і пры высокай пасадзе і не абцяжарваць сябе культурнасцю. І гэта таксама не парадокс, а прадукт эпохі і ўжо адсутнасці самарэфлексіі. Бадай, і сапраўды навошта тая культура і міфічная інтэлігентнасць, калі трэба рабіць "справу", "работачь рукамі, а не языком". Вось я і раблю, хіба толькі адной рукой — той, у каторай трымаю самапіску. А яна піша: "Культура вызначае палітыку, эканоміку, лёс народа і дзяржавы". У такой "самапіснай" формуле, пэўна, і трымаецца адказ на пытанне "Што такое наша дзяржава?" Суверэнная настолькі, наколькі самастойная наша культура. Незалежная настолькі, наколькі культурна самадастатковы і развіты наш народ.

Неяк на старонках "НН" прамільгнула даволі аптымістычнае азначэнне беларускіх спраў — "Новая Культурная Сітуацыя". Відачь, прановыя стасункі можна казаць толькі ў палітыцы, а ў культуры ёсць хіба што прадумовы для пермен, і за тым нешматлікім новым не трэба забываць учэпістае старое, якое і вызначае асноўныя рысы нашага становішча.

Крыху спрошчваючы карціну, можна было б так абмаляваць сённяшні культурны ландшафт на Беларусі. Асобныя астравы і выспы беларушчыны, больш шматлікія выспы і паўвыспы расійскага паходжання ў моры савецкай культуры, яе адходаў і выкідаў. Усё гэта густа паліваецца "залатым дажджом" заходняй (пераважна амерыканскай) цывілізацыі, уздзеянне якой пакуль малазначнае. Самым складаным, пераважаючым колькасцю, сацыяльна і псіхалагічна, з'яўляецца ўсё ж савецкая культурная спадчына.

Савецкая культура — унікальная з'ява. І хоць яна ў пэўным сэнсе спадкаемка старой расійшчыны, і мяжу між імі не заўсёды лёгка заўважыць, але ў "саветчыны" ўсё ж многа сваіх самабытных рысаў. Без перабольшвання, тут вельмі багатая глеба для розных доследаў, тэорый, культуралагічных адкрыццяў і меркаванняў. Відачна, што савецкая культура не знікла разам з СССР і, думаю, працягвае развівацца па сваіх законах. Знік ці, прынамсі, хутка разбураецца хіба што савецкі афіцыёз, які трымаўся на ідэалагічным дыктаце і бізмерных матэрыяльных уліваннях. Але савецкая культура мела іншыя, менш артадаксальныя плыні, адны з якіх таксама чэзнуць, другія ж працягваюць жыць. Пакінем убаку такія з'явы, як дысідэнцтва, аўтарская песня, народная

Фота А. МАЦЮША

грамадству за татальны прымус, за "выцісканне" нацыянальна-культурных традыцый ды іх носьбітаў-спажывоўцаў у маргінальныя слаі.

Люмпенізацыя і блатная культура цесна звязаны і ўяўляюць сабой даволі сур'ёзныя і характэрныя наступствы камуністычнага панавання. Па іхніх рахунках, праўда, прыходзіцца плаціць пост-савецкім дзяржавам, на лёсе якіх гэта можа адбыцца самым непасрэдным чынам. З маргіналіяў (у дадзеным выпадку люмпенска-блатной культуры) заканамерна вырастаюць рабска-калектывісцкія фантомы і дэструктыўна-камуністычныя ідэалы, якія для свайго існавання патрабуюць дыктатарскага ці таталітарнага кіравання.

гінальнага грамадства. У нас такое развіццё тармозіцца, з аднаго боку, недэзэзольнасцю кіраўніцтва і моцнай камуністычнай настальгіяй "простага люду", а з другога — спробамі нацыянальна-дэмакратычных сіл звярнуць працэс у больш цывілізаванае, еўрапейскае рэчышча. Апошні фактар так і не стаў вырашальным, а першыя два толькі расцягваюць "постсавецкі час", паглыбляючы яго "хваробы" і не даючы новых сродкаў "аздараўлення".

Аднак беларускае "адставанне" на 2—3 гады не мяняе сітуацыю прычынова: грамадства палярызуецца; маргінізацыя ці распад "сярэдняга класа" становіцца лёсавырашальным. У такіх умовах лёгка перамагаюць

ДОБРАЯ
ПАМЯЦЬ
ПРА ПЕСНЯРА

Добрую памяць захоўваюць у далёкай палескай вёсцы Люсіна, што ў Ганцавіцкім раёне, пра народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. У мясцовай школе чатырнаццаты год працуе коласаўскі музей, у якім павяла за гэтыя гады больш за 50 тысяч турыстаў. Акрамя беларусаў, тут былі госці з Расіі і Амерыкі, палякі, немцы, азербайджанцы, кіргізы...

Удала падабраны матэрыял расказвае пра настаўніцтва Якуба Коласа ў 1902—1904 гадах. Сабрана больш за дзевяць экспанатаў побыту таго часу, якія добра дапаўняюць асноўную экспазіцыю.

На здымках: у музеі Якуба Коласа ў Люсінскай школе. Вучаніца другога класа Оля Мелехавец у "Хаце палешука" — так называецца адзін з раздзелаў музея.

Фота Эдуарда КАБЯКА,
БЕЛІНФАРМ

З'ЯВІЎСЯ
ТУРЭЦКА-
БЕЛАРУСКІ
РАЗМОЎНІК...

Арыгінальны, складзены яшчэ ў 1836 годзе, размоўнік захоўваецца ў аддзеле рукапісаў Нацыянальнага музея Летувы. Пабыць жа ён свет не без падтрымкі беларускай дыяспары, таму ў выхадных дадзеных і значыцца: Нью-Йорк—Вільня. Падрыхтаваў размоўнік да друку С. Шупа, а каментары, прадмову ён зрабіў разам з Г. Александровіч-Мішкінене. Як сказана ва ўступе, "сярод усіх ведамых дагэтуль помнікаў пісьменства беларускіх татараў, створаных у беларускай мове на графічнай аснове арабскага алфавіту, дадзены рукапіс вылучаецца сваёй унікальнасцю. Сярод дзесяткаў кітабаў, тэфсіраў, хамалаў і зборнікаў іншага роду, ён адзіны прадстаўляе жанр слоўніка-размоўніка, прыктычна-дыдактычнага дапаможніка, значэнне якога выходзіць за межы замкнёнай этнарэлігійнай супольнасці беларускіх татараў".

Усяго ў слоўніку каля 1000 лексічных адзінак, якія ахопліваюць дваццаць тэм.

МЕТАМАРФОЗЫ
АЛЕГА МІНКІНА

Імя Алега Мінкіна даўно вядома прыхільнікам беларушчыны. Два паэтычныя і тры перакладчыцкія зборнікі, дзіцячая кніжка, публікацыі ў перыёдыцы — такі набытак ужо дазваляе крытыцы перайсці ад прыватных заўваг да некаторых абагульненняў наконт творчага аблічча гэтага паэта. І тым не менш, як слушна было заўважана ў рэцэнзіі на мінкінаўскія пераклады з Б. Лесьмяна, — "ані стуку, ані груку". На думку нашаніўскага рэцэнзента, галоўная прычына таго, што востры крытычнай стралы не дасягае Вільні, — тая, што А. Мінкін ідзе сваім асобным шляхам, нават і выпадкова не судакранаючыся з агульным літаратурным працэсам у нашай рэспубліцы. Праўда, аўтар рэцэнзіі не ўдакладніў галоўнага: а ў чым жа адрозненне гэтага працэсу, што лічыць за ягоную сутнасцю адзнаку? Не будзем жа мы лічыць, быццам сама працягла адсутнасць на роднай берасцейскай зямлі станюча паўплывала на паэта... На гэта хацелася б прывесці вядомыя словы вялікага іспанца Лопэ дэ Вэга: "Я ад'яджаю ў край далёкі, а сэрца застаецца з вамі..."

З вамі — гэта значыць з намі. А што ж мы? Калі пагадзіцца з тым, што глыбіннай сутнасцю сучаснага літаратурнага працэсу з'яўляецца паступовае, супярэчлівае, хваравітае і далёка не аднадушнае імкненне да вызвалення ўласнае пісьменніцкае свядомасці і, галоўнае, падсвядомасці ад уздзеяння моцнага расійскага і расійска-моўнага літаратурнага магнетызму, ад даўняе звычкі прыслухоўвацца і пераймаць, то можна прыйсці да высновы, што гэты бар'ер даўно ўжо А. Мінкіным пераадолены. Здаецца, што і сам паэт сваімі трыма зборнікамі перакладаў з польскай мовы (Норвід, Лесьмян, Стаф) ясна паказвае нам, які шлях вядзе да свабоды духу: праз загладненне ў агульнаеўрапейскі літаратурны кантэкст, праз шуканне рэальных альтэрнатыву геніяльнаму Блоку "со товарищи", у дадзеным выпадку — праз судакрананне з польскай паэзіяй, якая сапраўды дала дастаткова прыкладаў найвышэйшага ўзлёту нацыянальнага паэтычнага генія. Аднак, на маю думку, гэты нябачны бар'ер нават А. Мінкіным, нягледзячы на ўсю геаграфію і на ўсе пераклады, яшчэ далёка не пераадолены. Больш за тое, складваецца ўражанне, што сам паэт, свядома ці не, імкнецца нейкім чынам забытаць сітуацыю і неак прыхваць сапраўдны шлях ўласнага разняволення. У гісторыі літаратуры, дарэчы, гэта далёка не першы выпадак, калі для пісьменніка выкаваў і глыбінныя крыніцы ягонай творчасці зусім розныя. (Нагадаем вядомыя ўспаміны М. Цвятаевай пра М. Валашына, у якіх яна падкрэслівае, што, нягледзячы на ўсе французскія кнігі, пераклады і Парыжы, французская літаратура не была для паэта ісцінай крыніцай ягонай творчасці, а была ёю — Германія, разам з Расіяй. З лёгкае рукі М. Цвятаевай можна нават акрэсліць падобныя выпадкі, як "Сіндром Валашына" ў літаратуры. Іншае пытанне, наколькі асобны мінкінаўскі шлях можа быць прыкладам для іншых, але, як падаецца, ужо тыя "літгузакі", якія набіў А. Мінкін у пошуках выйсця, заслугуюць нашай увагі і ўдзячнасці, бо і люб у яго застаўся цэлым, і з Мінатаўрам давялося па-спаборнічаць...

Звернемся да перадапошняй і адзінай пакуль што дзіцячай кнігі Алега Мінкіна "За месяцам месяц" ("Юнацтва", 1994). Думаецца, што іменна на прыкладзе дзіцячай кнігі лепей і яскравей будзе бачна тое, што "дарослы" аўтар пры адпаведным майстэрстве, спрыце і агульнай начытанасці можа "прыхваць". У гэтым сэнсе дзіцячы кнігі — гэта сапраўдны баль пісьменніцкай падсвядомасці, на якім яна танчыць не горш за Папалушку, з той толькі розніцай, што час ад часу "па-даросламу" не-не, дый глянне на гадзіннік...

Гэтая кніга, падкрэслім адразу, не з'яўляецца ні абсалютным поспехам аўтара, ні ягонаю абсалютнаю няўдачаю. Але і яе прывабнасці, і яе хібы шмат у чым абумоўляюцца тым, які "ўзор" меў перад сабою аўтар, на каго або на што падсвядома арыентаваўся. Паспрабуем гэта акрэсліць. Кніга складаецца з двух раздзелаў: першы

— паэтычны — уключае ў сябе вершы на традыцыйную тэму гадавога калаўроту і вершы пра розныя міфічныя істоты. Другі — праязны (казка "Лета ў Грыбоніі"). Вартыя ўвагі і першы, і другі.

Вядома, што практычна кожны з нашых суседзяў і не-суседзяў мае сваю найбольш папулярную нізку вершаў пра кожны месяц. Маём, дарэчы, і мы — "Беларускую прыроду" А. Зязюлі, але пакуль да таго Зязюлі дойдучы рукі хаця б укладальнікаў хрэстаматый! Таму для нашых дзяцей яшчэ доўга застануцца найбольш вядомымі (калі не любімымі) вершы з "Круглага года" С. Маршака — зразумела, што па-руску, і зразумела, што і для бацькоў, і для дзяцей. Аналіз вершаў А. Мінкіна сведчыць, што ён, з аднаго боку, ідзе след у след за Маршакам, а з другога боку, палемізуе з ім. У Маршака, як памятаецца, усе месяцы пададзены аб'ектыўна, іхнія назвы лацінскага паходжання ніякім чынам не могуць быць звязанымі з тым, што ў пэўны момант адбываецца ў прыродзе (як у беларускім варыянце: снежань — снежыць і г. д.). Да таго ж, амаль кожны з маршакоўскіх месяцаў "памятае" пра тое, якія палітычныя падзеі ў ім адбываюцца ("День сьдмого ноября — красны день календаря..."). У выніку галоўным у Маршака часта аказваюцца не прыродныя змены, а чаргаванне палітычных святаў. У Мінкіна гэтага няма, як няма і згадак пра ўстойлівыя хрысціянскія святы нахштальт Народзін Хрыстовых. Ён падае аб'ектыўны малюнак змены месяцаў як іхняе суб'ектыўнае дзеянне пра адухоўліванне кожнае назвы, дзеля чаго робіць назву кожнага месяца ўласным ягоным імем: "Ёсць у Лютага куфар..." І разам з тым Мінкін ідзе па маршакоўскіх слядах, бо менавіта Маршак увёў у рускую дзіцячую літаратуру агульнаславянскую традыцыю ўяўлення дванаццаці месяцаў як дванаццаці братоў. І таму нельга не ўлічваць таго, што ў дадзеным выпадку Мінкін спаборнічае ў чытацкім успрыманні з ужо вядомымі хрэстаматыйнымі і маршакоўскімі творамі (і з п'есаю, і з казкаю). Падобна, што гэтае нябачнае спаборніцтва будзе доўжыцца яшчэ доволі часу. Змушана канстатаваць, што апрацоўка славянскага фальклору набыла ў А. Мінкіна характар механічны, каб не сказаць аўтаматычны. Калі ў Маршака пануе гармонія і непарыўная сувязь паміж месяцамі-вобразамі і іхнім атачэннем, то ў Мінкіна яна парушаецца ці ігнаруецца амаль на кожным кроку. У самым першым вершы-зачыне аўтар кліча нас у "край запаветны асілкаў-братоў", але з тэкстаў астатніх вершаў ніяк не вынікае, што месяцы — браты, а тым больш асілкаў. Напрыклад, які асілак з Мая, калі А. Мінкін падкрэслівае, што "Хлопчык Май прачнуўся ў сховах". Чалавечы тып сувязяў абсалютна ігнаруецца аўтарам, чаму не ў апошнюю чаргу спрыяюць устаўныя вершаваныя навелы-замалёўкі, прысвечаныя міфалагічным істотам (дамавік і пугач і г. д.). Гэтыя істоты яўна прэтэндуюць на тое, каб выйсці на першае месца, адціснуўшы ўбок куды больш шматлікія месяцы.

Такім чынам, паміж аўтарскімі вобразамі-месяцамі не толькі адсутнічаюць дакладнае братаўскія адносіны, але нечакана для нас (і, відаць, і для аўтара) праз недакладную тканку пэўнага вобраза пачынае ўсё настойлівей праглядаць зусім іншы прыклад-вобраз. На мой погляд, гэта традыцыя еўрапейскага "сярэдняга свету", якую найбольш выяўляюць англічанін Толкіен і скандынаўскія аўтары.

Уздоўж усяе нізкі вершаў пра месяцы аўтар парушае і прыродную гармонію, і ім самім заяўлены характарыстыкі і ўзаемадачынненні. Разам з тым неак не хочацца думаць, што такі спрактыкаваны, вопытны аўтар, як А. Мінкін, свядома на гэта пайшоў. Мабыць, недарэчнасці таму і маюць месца, што аўтар вонкава нагадвае адно, а ў сапраўднасці зыходзіць зусім з іншага ўзору. У тым, што гэта сапраўды так, нас упэўнівае рытміка-інтанацыйны аналіз вершаў, яскравым прыкладам чаго ёсць мінкінаўскі "Красавік":

Здараліся адлігі,
І зноў кружыць снег,

А сёння крыгі, крыгі
Распачалі свой бег.

Блакiт нябёсаў яркі,
Гракоў бадзёры крык —
Плыве на крызе шпаркай
Вясёлы Красавік.

— Куды вядзеш ты спрытна
Свой крыгу-карабэль?
— У майскі край блакітны
За трыдзець зямель!

Рытміка-інтанацыйная пабудова гэтага верша, не гаворачы ўжо пра тэматычна-карабэльнае падабенства, адпавядае знакамітаму маршакоўскаму: "Плывет, плывет караблік...":

Ведет кораблик утка,
Испытанный моряк.
— Земля! — сказала утка. —
Причаливайте! Крик!

І вось тут пачынаецца самае цікавае: так, гэта таксама Маршак, але зусім не той, які вядомы нам па "Круглым годзе". Гэта Маршак — знакаміты перакладчык знакамітага ангельскага дзіцячага фальклору, дзе расказваюць нонсенс, алагізмы і сумяшчаецца несумяшчальнае, у выніку чаго атрымліваецца дзівосны эфект. Таму, мабыць, так патрэбны паэту дамавік з суполкаю, што яны супрацьстаяць штучным вобразам братаў-месяцаў, бо існуюць па рэальных, прыродных законах, у поўнай згодзе з імі. Яны цудоўна суадносяцца з гномамі, гоблінамі і астатнімі істотамі ангельскае міфалогіі. Менавіта яны ўчатырох (агнявік, хохлік, пугач, дамавік) — сапраўдныя героі гэтае нізкі. Складваецца ўражанне, што для А. Мінкіна гадавая хада вымяраецца зусім не тым, які месяц за якім ідзе, асілкаўны ці нямоглы. Важней тое, што на змену дамавіку прыходзіць пугач, на змену хохліку — агнявік (што падкрэслівае і кампазіцыя нізкі). Вось гэты момант сапраўды можна прызнаць за своеасаблівую беларускую навацыю, за беларускі падыход да прыроднага калаўроту.

Разам з тым у мастацкіх адносінах гэтыя чатыры вобразы атрымаліся неадназначнымі. Найбольш дасканалымі мне ўяўляюцца "Агнявік" ды "Хохлік". Аўтар не пашкадаваў для апошняга вытанчанага рыфмы (калі мы — кілімы). На жаль, двум астатнім вобразам, пугачу і дамавіку, пашанцавала менш: у вершах адчуваецца павярхоўнасць думкі.

Вядуце па клеці сівы Дамавік,
Стукоча маркотна яго чаравік...

А побач малюнак, які цалкам абвяргае гэтае сцвярдэнне, бо перад намі — Дамавік у двух лапцях! Зразумела, што аўтар ахвяраваў адным чаравіком на карысць рыфмы, але гэта зразумела нам, а не дзецям! Калі чытаеш мінкінаўскага "Дамавіка", міжволі ўспамінаецца маршакоўская Мэры з тае самае ангельскае нізкі:

У маленькай Мэры —
большая потеря:
пропал ее первый башмак...

У тым, што глыбокі ўнутраны інтарэс паэта, карані ягоных захапленняў і прыхаваных сімпатый трэба шукаць у Англіі, у ангельскім сярэднявеччы і фальклору, а не ў Польшчы і польскай літаратуры, — у гэтай думцы нас падтрымлівае сустрэча з другою часткаю мінкінаўскага зборніка — невядлікай аповесцю "Лета ў Грыбоніі". Гэта аповесць — свайго роду выклік усім канонам апрацоўкі запазычаных сюжэтаў, характараў і г. д., бо непрыхаваныя запазычанні з сусветнаведомых твораў ангельскай дзіцячай літаратуры, даўно перакладзеных па-руску, літаральна лезуць у вочы. Назавём галоўныя з гэтых крыніц: "Віні-Пух" А. Мілна і "Хобіт" Дж. Толкіена. Аўтар у гэтых выпадках ізноў рызыкне, і рызыкне моцна, бо вялікая верагоднасць таго, што дзеці пазнаёмяцца са знакамітымі ангельцамі раней за ягоны твор. А быць залічаным да эпігонаў — рэч не зусім прыемная.

У якасці прыкладу прамога, непрыхаванага запазычання з А. Мілна параўнаем паміж сабою два эпізоды — выратавання Віні-Пуха, які завіснуў з балонікам на вершаліне дрэва, і ратаванне Хмаркі з апавяду Мінкіна:

"Віні-Пух першым делом подошел к

одной знакомой луже і как следует вывалылся в грязь, чтобы стать совсем-совсем черным, как настоящая тучка. Потом они стали надуть шар, держа его вдвоем за веревочку, и когда шар раздулся так, что, казалось, вот-вот лопнет, Кристофер Робин вдруг отпустил веревочку, и Винни-Пух плавно взлетел в небо и остановился там — как раз напротив верхушки пчелиного дерева, только немного в стороне.

— Ураааа! — закричал Кристофер Робин.

— Что, здорово? — крикнул ему из поднебесья Винни-Пух. — Ну, на кого я похож?

— На медведя, который летит на воздушном шаре!

— А на маленькую черную тучку разве не похож?

— Не очень.

— Ну ладно, может быть, откуда больше похоже...

Тым часам хлопчык пайшоў дадому па парасон, а калі высветлілася, што ён не дапаможа, было вырашана, што Крыстафер Робін стрэліць у балонік.

“Конечно, Кристофер Робин сразу понял, как надо поступать. Он очень тщательно прицелился в шарик и выстрелил.

— Ой-ой-ой! — вскрикнул Пух.

— Разве я не попал? — спросил Кристофер Робин.

— Не то, чтобы совсем не попал, — сказал Пух, — но только не попал в шарик!

— Прости, пожалуйста, — сказал Кристофер Робин и выстрелил снова. На этот раз он не промахнулся. Воздух начал медленно выходить из шарика, и Винни-Пух плавно опустился на землю.”

А вось што адбывалася ў Грыбоніі:

“...шар... закаляхался ў паветры над галоўмай грыбонцай...”

— Ну, залазь у кош! — сказаў Грыбавец Грыбасею.

— Чаму я? — здзівіўся Грыбасей.

— Таму што ты лягчышы за мяне, — растлумачыў Грыбавец.

— А ты і ўзрадавайся, — паныла сказаў Грыбасей. — Узрадавайся, пасылаючы ў неба спечнае паветранае падарожжа знакамитага вучонага Грыбоніі! Ты што, хіба не разумеш, што мая гібель можа стаць непапраўнаю страатаю для навукі?

— Ну, тады палячы я, — згадзіўся Грыбавец. Ён ускочыў ў кош і пачаў выкідаваць адтуль каменчыкі. Кош адарваўся ад зямлі і паволі паплыў у гору.

— Ква-ква! — у захапленні квакнула рапуха.

— Ура! — выгукнуў Грыбасей.

... А кош з Грыбаўцом быў ужо пад самаю вершалінаю.

— Ёсць! — пачулася ў вышыні. І раптам перад Грыбасеем вухнуўся вобзём кош, а ўслед за ім павольна апалі тонкія ніткі-вярочкі ад паветранага шара.

— Бывай, Грыбавец. Лепш бы я паляцеў сам... — прашаптай перападоханы Грыбасей і зняў каплянку.

— Ляціць Ляціць! — квакнула Рапуха. Грыбасей зірнуў угору і ўбачыў Грыбаўца. Той апускаўся, трымаючыся за вярочку, да якой была прывязана іхняя Чарадзейная Хмарка.”

Асабліва кідаюцца ў вочы паралелі з “Хобітам”. Параўнаем выратаванне хобітам сваіх папелінікаў-гномаў з павуковых лап і выратаванне дзяўчынікі Валашкі ў А. Мінкіна:

“...сябры (Грыбасей і Грыбавік. — Т. А.)... ледзь не паспелі схаватца пад разліпаты лапуховы ліст. Проста перад імі, на павуцінавых гамаках, нацянутых паміж галін лазовага куста, адпачывалі два агромністыя тлуствыя і ікластыя павукі. А пад іхнімі гамакамі... Вісеў сіні маток! Маток гэты ціхенькі і жаласліва плакаў. Ах, гэта была іхняя няшчасная Валашка! Але што рабіць Грыбонцы высунулі галовы з-пад лапушыны і прыслухаліся да размовы павукоў.”

— Цмок, ці не час ужо крыху падсілкавацца? — казаў адзін павук да другога. — Спусціся ўніз, разматай тую паскакуху Валашку і цянь яе суды.

— Не, Крыжавік, сёння твая чарга, — пазяхнуўшы, азвайся другі павук. — Хопіць таго, што я цяль дзень на карку цягнуў яе суды... Ды і маладзейшы ты, мог бы ўважыць старэйшага.

— Усе роўна не буду разматваць! Чаму ўсе я ды я?! — незадаволенна перапыніў яго Цмок.”

У Толкіена чытаем: “...Більбо надел кольцо. Он острожно крался до тех пор, пока не различил впереди клубок

черноты, слишком густой даже для Черного Леса — словно комок темной ночи, который забыл рассеяться с наступлением дня. Подобравшись ближе, он понял, что это паутина, намотанная в несколько слоев. И тут он увидел над собой пауков: гигантские, страшные-престрашные, они сидели на ветвях. Бильбо задрожал: кольцо кольцом, а вдруг они его почувют. Стоя за деревом, он некоторое время наблюдал их в тишине и покое леса и вдруг понял, что отвратительные твари разговаривают друг с другом! Голоса их походило на тоненький свист и скрип, но он разобрал слова. Они говорили про гнома! —

Жаркая была схватка, но дело того стоило, — сказал один. — Ну и жесткая у них шкура, зато внутри они наверняка сочные.

— Да, да, повисят немножко, еще вкуснее станут, — подхватил другой.

— Не передержите их, — подал голос третий, — чтобы не засохли, а то что-то худоваты. Видно плохо питались последнее время.”

Што да характараў галоўных герояў Мінкіна і Толкіена, то паміж імі куды больш адрозненняў, чым падабенства, бо ў А. Мінкіна атрымаліся вобразы, далёкія ад гераічных, у адрозненне ад Більба Бэгінса — сапраўднага героя ў далёка не гераічным абліччы. Бэгінс у расчыні момант выратавае сваіх папелінікаў, у той час калі Грыбасею з Грыбаўцом у такі ж самы момант нічога не застаецца, як “адпаўці назад пад лапуховы ліст”. Яны абодва не здольныя на гераічны ўчынак, нават калі на кон пастаўлена ўласнае жыццё. Аўтар неяк не прыкмеціў, што ягоны ўласны дыялог паміж станоўчымі Грыбасеем і Грыбаўцом нагадвае не першага гатунку пародыю на адмоўныя персанажы Толкіена. Дарэчы, і адмоўнага ў характарах галоўных герояў дастаткова, каб маленькі чытач кінуў усялякія спробы атаясаміць сябе з імі. Да прыкладу, мала чалавек Грыбасей, які меншы на цэлы жолуд за Грыбаўца, вельмі ганарыцца сваёй вучонасцю, што ніякім чынам не з’яўляецца аргументам для дзяця. Менавіта гэты герой выдумвае герб Грыбоніі — выяву “Невядома Каго”, каб усе жахаліся, у чым мне бачыцца своеасаблівае перагукванне палітычнымі актуальнасцямі нашага часу і дарослага жыцця.

Увогуле адносіны аўтара да грыбонскага герба і гэта адносіны яго і да краіны Грыбоніі ўвогуле, і да яе жыхароў. І тут зноўку ўзнікае пытанне: а ці сам аўтар упадабаў тую краіну, пра якую выдзе гаворку?

Дарэчы, пра рэальныя адносіны аўтара да казачнай краіны можна даведацца і з самога тэксту апавесці: “Абмінуўшы высокую кучу хлуду і прэлага лісця, сябры выбеглі на бераг цёмнай лясной рэчкі”. Высокая куча хлуду і прэлага лісця — гэта погляд на краіну зверху ўніз, погляд дарослага чалавека, які не дазваляе навеат прысеці на траву і азірнуцца навакол. Між тым героям бачны кожны пруюк паасобку, а звычайны ліст падаецца не меншым за дрэва. Іншымі словамі, каб убачыць краіну Грыбонію, ад пісьменніка патрабуецца асаблівы пункт гледжання, які, напрыклад, быў уласцівы выдатнаму майстру дзіцячае ілюстрацыі У. Канахэвічу: “Шматлікія ягоныя лясны намалёваныя гэтакім чынам, што быццам бы чалавек расцягнуўся на зямлі, зарыўся у густую траву і глядзеў, прыглядаўся, ажно пакуль не забыўся на то, які ён сам вялікі і якая маленькая трава! І тады здарыўся цуд! Аказалася, што там — неверагодныя джунглі, больш за цэйлонскія. Травінкі ператварыліся ў лес, маленькая мушка ў пачвару. Адчуванне незвычайнае, і дыхаецца ўзнёсла” (з успамінаў мастака У. Гараева).

Такім чынам, бліскучая па сваёй задуме ідэя прышчэпу шляхотнай традыцыі-галінкі англійскай літаратурнай казкі да маладога беларускага дзічка, найцікавейшая задума аб кантамінацыі старажытнага еўрапейскага і “маладога” беларускага паганства, — у даным выпадку, на жаль, зрэалізавалася толькі часткова. І цяжка ўсю віну ўскладаць на пісьменніка, бо справа не ў недахопе таленту, а ў тым, што ён мае зусім іншы напрамак. Як на нашу думку, дык абсалютна не выключнае, што дзесяць ў недалёкай будучыні А. Мінкіна могуць чакаць лаўры Свіфта (варта згадаць апошняю дарослую кнігу А. Мінкіна “Праўдзівая гісторыя Краіны Хлудаў”). Так, Свіфта, але не Мілна і не Толкіена.

Усе нашы дзеці жывуць у Хабітаніі, нават і не ведаючы пра тое. Але што цікава: у наш час дарослых таксама час ад часу цягне ў той бок, і яны імкнуцца туды, “абмінаючы высокую кучу хлуду”.

Зусім па Мінкіну.

Часопісы ў жніўні

"БЕЗ БЕЛАРУСАЎ — НЕ БЕЛАРУСЬ"

Душа душу шукае... Асабліва тады, калі даводзіцца цяжка і гняце несправядлівасць. Здаецца, увесь белы свет становіцца тады нямілым, а ты ўжо і не ведаеш, адкуль чакаць добра, дзе знайсці спагаду і ўзаемаразуменне. Але крыўды — былыя і новыя — забываюцца, і даляглыды святлеюць, калі сустрэнеш чалавека, якому заўсёды можна даверыцца, разуменчы, што ён адгукнецца на твой давер гэтай жа адкрытасцю, а калі зможа, то і прыйдзе на дапамогу.

Для Ларысы Геніюш такім чалавекам стаў Максім Танк. Пазнаёміліся яны ў 1966 годзе, аднак свайго роду завочнае спатканне прынесла радасць Ларысе Антонаўне значна раней, гадоў з трыццаць назад да таго, калі яна, маладая маці, не магла не нацешыцца любым сынкам Юркама. Расказвала яму казкі, чытала вершы. І найперш заходнебеларускіх паэтаў. У тым ліку і М. Танка. Бо знаходзіла ў іх адраджэнскія матывы, блізкія ўласным настроям. Бо хацела, каб сын змалку разумее, што ён на гэтай зямлі перш за ўсё беларус.

А калі пазнаёміліся... Што перажывала, як ставілася да таго, чым жыццём і чыёй творчасцю захаплялася не адно дзесяцігоддзе, яскрава бачна з лістоў Л. Геніюш, адрасаваных Яўгену Іванавічу. Яны напісаны ў 1966—1967 і 1982 гадах і цяпер захоўваюцца ў Беларускай дзяржаўнай архіве-музеі літаратуры і мастацтва ў фондзе Максіма Танка, са згоды якога і трапілі на старонкі восьмага нумара “Полымя” (падрыхтоўка да друку, уступнае слова і каментарыі Т. Кекелевай). “Напісаны так шчыра, ёмка і вобразна (тут нельга не пагадацца з аўтарам публікацыі. — А. М.), што ўспрымаюцца як самастойны мастацкі твор”.

Патрэбна хіба адно маленькае, але істотнае ўдакладненне — мастацкі твор кшталту “Споведзі” самой Л. Геніюш. А да “Споведзі” лісты набліжаюцца і той жа шчырасцю, якая ўжо адзначана, і жаданнем Ларысы Антонаўны падаць асобныя моманты з уласнай біяграфіі. Для прыкладу, яна згадвае, наколькі дужым быў яе бацька: “Расказвалі, як аднойчы дубовы стол, накрыты да гасціны, мой тата падняў за рог зубамі, перакруціў па хаце і паставіў на месца, і ні адна чарка ні ўпала!” Адчуваецца, як цяжка жылося Геніюшам у Зэльве, бо пасля вяртання з месцаў зняволення многія з прадстаўнікоў мясцовай улады па-ранейшаму бачылі ў ёй ворага.

Аднак не столькі пра сябе дбае яна ў лістах, колькі пра іншых. І ўсім гэтым, давяраючы, дзеліцца з М. Танкам. Дзеліцца, аднак разумее, што і сам ён, нагледзячы на ганаровыя званні і высокую пасаду, не ва ўсім можа дапамагчы. Таму і з’яўляюцца запятанні-распачыны і без адказу. Як хоць бы гэты момант: “Я чула, што сябрам Быкаву і Карпюку жывецца неспакойна, цяжка. Максім Танк, яны ж на сваёй зямлі, чаму так, чаму, чаму? Ах, гэта ізноў ранка на Ваша сэрца, але што рабіць?”

Думкі Геніюш сягаюць і далей, і тычацца яны ўжо не толькі канкрэтных людзей. У іх і дбанне пра Бацькаўшчыну, пра ўсю Беларусь. У іх жаданне, каб усе, ад каго гэта залежыць, у тым ліку і літаратуры, клапаціліся аб нацыянальным Абуджэнні народа: “Мне здаецца, што ў нашай літаратуры побач з іншым трэба развіваць, падкрэсліваць шляхотныя рысы беларускасці як: працавітасць, дабрата, саліднасць, мужнасць і г. д. — тварыць добрых і чэсных людзей. Без беларусаў не Беларусь, без добрых людзей не свет!”

Пісалася гэта 14 снежня 1966 года — тады, калі ўжо не адзін год “адлігу”, што прыйшла дзякуючы Хрушчову, змянялі халодныя вятры вяртання да былых часоў.

І ўсё ж галоўнае ў лістах — асабістае стаўленне да М. Танка. А што значыў ён у біяграфіі Ларысы Антонаўны, бачна з першага ўжо ліста, пазначана 11 лістапада таго ж 1966 года:

“Максім Танк!

Як гэта добра, што Вы зусім не злосны і зусім не капрызны, як другія людзі. З Вамі лёгка гутарыць. Я чешуся, што на Вашым чале няма ніводнай хмаркі ад маіх слоў. І зусім не таму, што Вы хворы, а таму, што Вы вельмі харошы, Максім Танк”.

А хіба не красамоўны ліст ад 27 снежня 1966 года:

“Максім Танк, я Вам ужо надаела??? Бачыце, я напісала ліста Вам учора, а сёння йзноў... Мне Вы патрэбны, Ваша чыстая шчырасць!”

І гэтак ліст за лістом... “Максім Танк, дарэгі

і харошы!..”, “Максім Танк, харошы...” “Дарэгі Максім Танк!”... Гэта ўсё звароты замест вітання. А ў саміх пісьмах — словы не менш спагадныя, а ў лістах — вершы, прысвечаныя Яўгену Іванавічу... Таксама шчырыя, таксама спагадныя.

Л. Геніюш, хаваючы, наколькі магчыма, пачуцці, усё ж дазваляла сказаць і тое, што, як кажуць, адкрыта не прамаўляецца, а прачытваецца між радкамі і па-за радкамі.

Апошні ліст быў напісаны на сыходзе 1982 года, 22 снежня. Жыць Ларысе Антонаўне заставалася ўсяго тры з паловай месяцы. Яна, бадай, адчувала, што дні яе злічаны, таму і з’явіліся напрыканцы лісты, якія цяпер, на адлегласці часу, асабліва пасля таго, як не стала і М. Танка, а незадоўга да гэтага яго жонкі — Любові Андрэеўны, якой, дарэчы, Л. Геніюш звычайна перадавала прывітанне, успрымаюцца свайго роду развітанням. Аднак развітанням з упэўненасцю, што ў іншых будзе лепшая, чым у яе, доля: “Жадаю Вам сто гадоў жыць радасна і ў здароўі. Усім жадаю сапраўднага шчасця”.

Несумненна, што публікацыя гэтай не прайдзе незаўважанай у кожнага, хто любіць творчасць Л. Геніюш. Гэта таксама несумненна і тое, што згаданыя лісты прыйдуцца да месца даследчыкам яе творчасці, а яна варта таго, каб быць прачытанай уважліва.

У “Маладосці” з цікавай аповесцю, напісанай, дарэчы, яшчэ ў 1985 годзе, выступіў М. Віж “Гарадскія кветкі” — гэта ці не першая ў нашай літаратуры спроба так уважліва прыгледзецца да жыцця старога чалавека ў горадзе. Рамаўльда Аляксандраўна Кавальская — жанчына няпростага, складанага лёсу. Усяго, як кажуць, было ў яе жыцці, на старасці засталася адзінокай і па сутнасці нікому непатрэбнай.

Пісьменнік, заглябляючыся ва ўнутраны свет сваёй гераіні, прыпадносіць нам, чытачам, свайго роду кардыяграму адзіноцтва. І фізічнага, і духоўнага, і духоўнага. Праз шматлікія рэтраспекцыі, М. Віж паказвае, робячы гэта праўдзіва і пераканаўча, што ў тым, што гэтак атрымалася, безумоўна, ёсць віна і самой Кавальскай, якая прывыкла ў маладосці жыць лёгка і безразважна, аднак у няменшай ступені бачыцца тут і віна самога грамадства, якое, дбаючы пра лёс і шчасце ці не ўсяго чалавецтва, не прымала пад увагу канкрэтнага чалавека.

Проза ў “Маладосці” прадстаўлена таксама заканчэннем апавесці І. Валасевіча “Апантанья д’яблам”, а ў “Полымі” — заканчэннем рамана В. Коўтун “Крыжміласэрнасці”, “развітальнай апавесці” В. Адамчыка “Кілавы д’ябал”. У тым жа “Полымі” — пазытычны падборкі Г. Бураўкіна і Г. Чарказяна, якога з курдскай мовы пераклаў Р. Барадулін.

Ураздзеле “Спадчына” “Полымя” прапануе пачатак апавядання П. Сыча “Смерць і салаўі” з уступным словам Р. Аляхновіч. Палпраўдзе кажучы, твор не надта высокіх мастацкіх якасцяў, але публікацыя яго своечасовай і патрэбная. Па-першае, апавяданне П. Сыча — адна са старонак гісторыі нашай літаратуры (ды пра самога аўтара, на жаль, ведаюць нямногія). Па-другое, у апавяданні расказваецца пра бітву пад Монтэ-Касіна ў студзені—маі 1944 года, у якой прынялі ўдзел і тысячы беларусаў, што ўваходзілі ў Другі корпус генерала Андрэаса, а пра гэта ў савецкай гістарыяграфіі змяўчалася.

Багаты на фактычны матэрыял артыкул (таксама ў “Полымі”) Р. Рэлеа “Праз скрыжаваныя агонь”, што мае падзаглавак “Аб лёсе яўрэйскай літаратуры ў Беларусі”. Праўда, і Р. Рэлеу ўдалося згадаць далёка не ўсіх, хто таго заслугоўвае. У прыватнасці, не ўпамінаецца вядомы пісьменнік, тэатральны крытык, педагог Абрам Паперна, які нарадзіўся ў Капылі.

Што ж, “Белыя плямы” зніклі далёка не ўсе і нам разам рупіцца, каб іх становілася менш. Таму і прыцягвае ўвагу ў “Нёмане” рубрыка “Гісторыя, культура, нацыя”. Як бачна, у рэдакцыі добры намер: “З гэтага нумара... “Нёман” мае намер рэгулярна публікаваць гісторыка-краязнаўчыя матэрыялы аб Беларусі і яе мінулым”. Серыя адкрываецца літаратурна-краязнаўчым артыкулам вядомага польскага пісьменніка Ю. І. Крашўскага “Пісок і яго ваколіцы”. Што ж, адкрываючы Беларусь для іншых, мы адначасна адкрываем яе і для сябе.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

“НАШ КРАЙ” ПРА... РОДНЫ КРАЙ

70 гадоў назад, у кастрычніку 1925 года, выйшаў першы нумар часопіса “Наш край”, што з’яўляўся органам Цэнтральнага бюро краязнаўства пры Інстытуце беларускай культуры. Пад такой назвай ён выходзіў да кастрычніка 1930 года, а з лістапада таго ж года ператварыўся ў “Савецкую краіну”, што прыходзіла да чытачоў да студзеня 1933 года.

Часопісам было нямаля зроблена дзеля абуджэння нацыянальнай свядомасці, шырокага асветлення мінуўшчыны. І, вядома ж, не абыходзіліся ўвагай праблемы краязнаўства. Рэгулярна асвятлялася дзейнасць устаноў і арганізацый, што цікавіліся гэтымі пытаннямі, змяшчаліся пастановы краязнаўчых з’ездаў і канферэнцый.

Прымаліся і захады для актывізацыі даследчыцкай, пошукавай работы. У прыватнасці, быў апублікаваны шэраг метадычных матэрыялаў, распрацовак. Для прыкладу: “Праграма і інструкцыя для збірання беларускай музычна-этнаграфічнай творчасці”, складзеная А. Грыневічам, “Спраба ўкладання анкет для збірання крытычна-бібліяграфічных матэрыялаў па гісторыі беларускай літаратуры”...

Асвятлялася музейная справа, з цікавымі артыкуламі па гісторыі і беларускага выяўленчага мастацтва выступілі М. Шчакаціхін і Д. Даўгяла. Прымаліся захады для глыбокага асэнсавання асобных перыядаў нацыянальнай літаратуры. Прымаліся, багачствам фактычнага матэрыялу вылучаюцца артыкулы М. Каспяровіча “Там, дзе тварыў Каганец” і Д. Васілеўскага “Паэма “Тарас на Парнасе” ў краязнаўчым асветленні”.

ВОДГУЛЛЕ ТРЫВОЖНАЙ МАЛАДОСЦІ

Серыя “Школьная бібліятэка” папоўнілася пенталогіяй народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна “Трывожнае шчасце”. Каб выйшаў гэты твор, у якім праўдзіва паказана жыццё юнакоў і дзяўчат перад вайной, у ваенны і пасляваенны час, парупілася недзяржаўнае выдавецтва “Аракул” з удзелам таварыства з абмежаванай адказнасцю “Харугва”.

“ЦІВАЛІ-СТЫЛЬ” ПРАПАНУЕ

Выдавецтва “Цівалі-Стыль” выпусціла ў свет кнігу Уільяма Шэкспіра “Санеты”. Вечна жывая класіка на мове арыгінала павінна зацікавіць не толькі старшакласнікаў і настаўнікаў, але і ўсіх, хто любіць паэзію і вывучае англійскую мову. Пераклады на рускую — С. Маршака. Уступнае слова да кнігі зрабіў А. Анікст. Па пытаннях набывання “Санетаў” можна звяртацца ў выдавецтва “Цівалі-Стыль” па тэлефоне 36-51-54.

ПРА ЎСЁ, ШТО БЫВАЛА

35 гадоў адпрацаваў журналістам у Беластоку Міхась Хмялеўскі, з іх 33 — у штотыднёвіку беларусаў у Польшчы “Ніва”, у якім веў рубрыку “І так бывае”, падпісваючы свае творы псеўданімам Міхась Сваяк.

Лепшыя з іх склалі кнігу М. Хмялеўскага “І так бывала”, што пабачыла свет у Беластоку ў сувязі з 70-годдзем аўтара. Фундатарам выдання стаў сын журналіста Юрка Хмялеўскі, які працуе вайсковым лекарам.

Што да зместу зборніка, то аўтар цікава расказвае аб праўдзівых здарэннях, трагедыях асобных людзей, іх лёсах. Знойдзе чытач у кнізе і замалёўкі аб адносінах паміж жонкамі і мужамі, аб людской дабрыві і радасці.

Другая частка прысвечана злачынствам нямецкіх акупантаў на беларускай зямлі.

Сяргей ЧЫГРЫН

“НАРОД НЕ ЗГІНЕ!”

Веру птушцы.

Веру зверу.

Веру хаце і асерву.

І тваіх вачэй даверу

Веру зноўку,

Веру, веру.

Вісажарам,

плёсам,

рэкам,

Мове рыб,

траве над кручай —

Веру

На сканчэнні веку,

Веру,

Веру немінуца.

І хоць б’е жыццё няўмольна,

Ныць —

Не маю я намеру.

Нескапчона, неспатольна

У дабро —

Яшчэ ўсё веру.

Наліліся сокам травы.

Наліліся сілай дрэвы.

І прамень святла ласкавы

Не вянуче пра залеву.

Толькі падаюць памалу

З неба чыстага, шклянога,

Кроплі жніўняскага шалу

На абсяг чала зямнога.

І няўпям, з якой нагоды

Галаву схіліў гарлачык.

Мабыць, матухна прырода

Па сваёй нядолі плача.

КАЛЯДЫ

Ой, каляды вы, калядкі

З селядцамі, з бульбаю!

Пахне сенам, для парадку

Кропля ў пляшцы бульбае.

Бацька кроплю праглынуў,

Бацька песню зацягнуў:

“Едзе, едзе Каляда ды ў рэшаче,

А за ёю хлопцы, брэшучы...”

Плечча маці бацьку ў ладкі,

Падпяваем з братам мы.

Ой, каляды вы, калядкі!..

Час завяеў, час зімы...

АГОНЬ ЯРЫЛЫ

Няхай цвіце,

Няхай гарыць

І развінае крылы

Агонь

Святальнае зары,

Святы агонь Ярылы.

Ён незвычайны

Па вясне:

Ачнуча ледзь

Прасторы —

І ўсё ваколце

Ахіне

Вястун чырванопёры.

А я —

Язычнік да касцей —

Ускрыкну,

Што ёсць сілы:

“Не забывай

Сваіх дзяцей,

Не забывай,

Ярыла!”

ГАНАЧАК

Пасяджу на ганачку,

Пасяджу.

Пагляджу на Ганначку,

Пагляджу.

Як яна ля веснічак

Прамільгне,

Захмялеў на ганачку
Без віна.
Не мая, а Ганначкі
У тым віна.

Я і сам, як месяцчк,
Малады.
Не мае ля веснічак
З ёй гады.

Ах ты, пчасце-ластаўка, —
Дзве касы!
Расплету я ласкавай
Валасы.

Пасяджу на ганачку
На бяду.
Уркаду я Ганначку,
Украду!

МАЦЕЙ

Перахрысціўся сам сабе,
Лёг спаць — і не прачнуўся болей.
Без мук, без энку і без болю...
А вёска пэлая ў журбе.

Жыцця круціўся калаўрот,
Не супыняўся ніколі...
Пражыў на свеце столькі год,
Што й сам ужо не ведаў — колькі.

У кожнай хаце быў, як свой,
У кожным садзе-агародзе:
Усіх ён надзяліў вадой,
Бо што ні двор — яго калодзеж.

І не за групы — за давер
Капаў, капаў вясной і летам...
А хто капаць будзе цяпер?
Хто пераняў навуку гэту?

Неба шэрыцца. Неба хмарыцца.
Неба сымле наўспяж трухой.
А мне ясніцца. А мне марыцца.
А ў мяне — цыганскі настрой.

Разняволіўся. Развяселіўся.
Проста хлопце — хоць дзеўку кліч.
Я усмешкаю развясеніўся,
Хоць не піў вядром магарыч.

Выйду ў поле, марозам скутае,
Свісну ў пальцы я тры разы —
І прымыцца сягурка — кудаса —
Белым-белыя валасы.

Паклянемся мы з ёю ў вернасці —
І ўдзяем у гушчар лясны,
Заблудзіўшыся ў гулкай вечнасці
Не навечна — хоць да вясны.

Я вырастаю з непагод,
З няжкіх жыццёвых драм, з пакут.
Штодзень, штомесяц і штогод
Хтось вершыць нада мною суд.

“За што мне выпаў лёс такі?
Чаму мне белы свет не міл?”
Маўчанне. Толькі стоги ракі,
Плач ветру на крыжах магіл.

Вісіць, вісіць дамоклаў меч
Над галавой маёй сівой.
Ды хтосьлі шэпча за спіной:
“Адпрэч свой неспакой, адпрэч!”

Правішчыя, твой голас зноў чуваць:
Тут крык кабет і птушак гам вясновы.
А поруч — трохгалоная царква
Жадае нас прыняць, пустагаловых.

“Заглянем, хай адхлыне з душ туга...”
І голас твой адказвае:
“Ага”.

Пакуль і цела, і душу
Палюю ў скрусе —
Яшчэ жыву, яшчэ грашу,
Яшчэ малюся.

За вас, радзімыя мае,
Адзінаверцы.
А калі судны час праб’е —
Не страх памерці.

І будзе месяц зіхапец.
І сонца ўстане.
І прыкра гляну я на смерць:
Жывуць славяне!

Жывуць, як і жылі раней
На Беларусі.
Я не баюся смерці. Не!
Я не баюся.

А панясуць мяне ўтары
У плях алошні —
Пра вас падумаю, сябры,
Лугі і пошні.

За вас уклечу прад Хрыстом,
Прад Ефрасіняй.
І акрыю пацупцім:
Народ не згіне!

І няма мне радасці, і няма мне спагады,
і няма прабачэння, бо людзі нараджаюцца
жыць для душы, а жывуць дзеля цялеснасці
і дзеля розуму. І пачаў жыць дзеля розуму,
і пакінуў тое, адкуль выйшаў, само на сябе,
а калі раптам трапіў назад да ўсяго таго,
што нарадзіла і адкуль выйшаў, дык
нарабілася мне бяда вялікая і засмучэння
неперажыгачнага. Хто цяпер не ведае гэтага
смутачнага краявіду з разтурзанай тэхнікай
і парослай вышэй плоту крапівой! Хто не
бачыў маленькія хаткі з патрэсканымі ад
часу шыбамі?! А людства, дзе тое людства,
палескія дужакі, што спакон веку тут жылі
і так любілі жыць?! Ляжаць упокат каля
крамы, бо пагублялі ўсё, што мелі, усё, што
мелі ад Бога, — няма ні сваёй зямлі, ні волі,
ні звання чалавечага. З народа, цела божата,
ператвораны ў насельніцтва. Хмурна і сумна
над краявідам, і глуха і моташна, бо песню
— і тую Савет забраў.

І вось сьпішоў я з цягніка, і бачыў усё
гэтае, і было сэрца ў жалобе, бо шмат не
наскачаш у радасці, бачачы ўсё гэта. Было
страшна сустракаць па дарозе п’яных
жанчын, бо пятнаццаць гадоў назад у
вёсцы не было ніводнай жанчыны-п’яніцы,
калі не лічыць адной — навалачы адтуль, з
Усходу. І цяжка было, і нялёгка сядзець у
пустой бацькавай хаце, не ведаючы, а дзе
ж твае бацькі?! Знянацку ўгледзеў, што ў
хаце ёсць незнаёмая бабурка. Па характэр-
ных рысах яе твару лёгка вызначалася,
што яна мне не чужая, родная, аднаго са
мною роду. Старая загаварыла, і голас яе
быў нягучны, ціхенькі і гэткі ж сухаваченькі,
як і яна сама. Зніклая даўніной, як быццам
з парэзанага грамафонага дыска, з трэскам
і шумам, веяла ад гэтага голасу.

— Добрага вэчара, добрага вэчара... Гэта
ты, Шурка, прыхаў?

— Да, бабушка, это я приехал.
Здравствуйте.

— Здароў, здароў! Гэта ты, Шурка, той,
што за доктара ў горадзі вучыўся? — ласкава,
ціха і ледзь не пашчотна загучала ў хаце
мяккае бабурчына пшчэбантанне.

— Ну, — не зусім ветліва “нукнуў” я, бо
мяне насцярожылі словы пра тое, што я
вучыўся калісьці на лекара, напраўду я
некалі гэта рабіў, але потым перакінуўся на
фізіялогію. І сваякі, і народныя мяне гэтым
папракалі, трымаючыся свайго ўласнага
інтарэсу.

— А я цябе ўжэ даўно жду... Усё мацеры
тваёй пыгалося і пыгалося: “калі ўжэ Шурка
будзе, а вона ўсё кажэ, што будзе, скоры
будзе. А калі тое скоры?... Ты ж бабу Васю
памятаеш? — баба Вася направила на галаве
новую чорную хустку.

Бабы Васі я не памятаў.
— Извините, бабушка, но только на
врача я не выучился, поэтому что-либо
сове...

— Як гэты ты не вывучыўся? — разгублена
ўсміхнулася старая, і цень болю і
недаверлівасці прамільгнуў у яе вачах,
цёмных, глыбокіх. Мож, хвілін пяць і яна
маўчала, і я маўчаў. Што мне была гэта
бабурка? Што яна да мяне прыйшла?
Колькі тысяч такіх бабурек ходзіць па
свеце, па гарадах, колькі смыхаецца па
вакзалах — і ніводная не прычпілася да
мяне, а гэтая — на табе. Святля не запальваў
у хаце, было цёмнавата. Бабурка яшчэ раз
уважліва паглядзела на мяне і, мабыць,
усё-ткі адважыўшыся, сказала:

— А ў мяне... бяда вялікая... (тут зрабілася
маленькая замінка). Можэ, ты бачыў дзе ў
тому горадзі Тацяну маю?

І Тацяны я не бачыў, нават не ведаў,
што яна такая.

— Нет, — кажу, — не видел вашей
“Тацяны”. А что, она тоже в городе?

— У горадзі, ў горадзі, а дзе ж вона?!
— Так, может, в другом каком городе?
Почем вы знаете, что она в том городе, в
котором живу я?

Старая змоўкла, уздыхнула, зноў сказала:
— Так ні бачыў Тацяны?... Шкода... У
мяне ж от бяда якая. Летась, як ўрачы
абнароўжылі. Туга, ў грудзях. Чарнобыль
тое, чы шо, рак той. Маленька адразу
згудка буда, а зараз во якая, пабач, —
папрасіла кабета пакратаць грудзі, гаворачы
гэта так, быццам усё, што здарылася, і
трэба было. У мяне ў галаве ўсё закруцілася,
зрабілася страшна. Не адважыўся я крануць
бабы Васіну пухліну.

— Чего же вы не лечитесь, раз так? В
больницу надо... Что вам врачи сказали?

— Тож казалі — чаго ж вы не лечыцеся?
— Гэта ўжо гучала, як яўны здэк. Баба
Вася працягвала. — Як мне лячыцца? Адна
я. У мяне хата. Гэта яно вам так можна —
кварціру на ключа і по курортах...

Мне зрабілася няёмка, што я няветліва,
амаль што груба гаварыў з бабуркай.
Захацелася памяняць тон размовы, неяк
нават апраўдацца, што я здаровы і малады,
а яна старая, хворая, жыве адна.

— Так што, у вас никого нет? Вам бы...
— Як нікого ў мяне німа? — узвілася
баба Вася. Яна глядзела на мяне ледзь не з
нянавісцю. Пялёсткі яе носы трапяталі ад
крыўды і гневу, які яна стрымлівала. Хата
ў мяне е... куры тож...

— А дети, были же... вроде... — сказаў я,
і адразу пашкадаваў, што сказаў гэта. Вочы
старой загарэліся нянавісцю.

— Е ў мяне дзеці, е... Сын е, буршышчыком зямлю бурый. В Цюмені тэй... (Я слухаў старую і думаў, ці не за тое яна мяне ўзненавідила, што я так яе і не прыпомніў). Мне казалі — йдзі на аперацыю, але як гэты йдзі? Кінь-рынь ўсё да йдзі! — раптам старая спыніла сваю гаману і задумна сказала:

— І што ж ён у тэй зямлі набурый? Згінуў, за так прапаў, у цяжкавай труне і прывезлі нежывога. Коб ту зямлю не чапаў, то жывы був бы мо. — Баба Вася ўздыхнула. Вочы яе як быццам запалі глыбей. Яна зноў пачала гаварыць, але гаварыла, здавалася, толькі сама сабе.

— А дочка? А дочка ўжо ад катораго року як не едзе дадому. Усё едзе, едзе і ніяк не даедзе. З чалавекам як сойдзецца, то піша, што скоро прыедзе, а як разведзецца — ўжэ сядзіць, і нават лістоў не шле. Стыдаецца вона, чы шо, шо з мужыкамі новымі паручацца, чы не?!

Я запаліў святло і ўважліва паглядзеў на старую. Яна закрывалася рукой ад яркай лампачкі, і я бачыў яе тоненькія жылчкі пад цымяна-празрыстай скурай на руках. Потым яна зірнула з-пад рукі на мяне, паглядзеўла проста, а колькі цяжкага і яшчэ нявыказанага было ў тым паглядзе. І што

дахаты. І раптам пазнаў я свае мясціны, родныя дрэвы і, ахалпіўшы гарачую бабінку Васіну шыю яшчэ мацней, заплакаў радаснымі слязмі, наўзрыд, спадзеючыся, мабыць, што нарэшце пачуе мяне маці і я канчаткова ўратуюся.

Дык вось хто гэта такая — баба Вася. Ужо тады яна была немаладой, сухенькай жанчынай з вострымі, быццам птушынае крылле, лапачкамі на спіне. Успомнілася! Аказваецца, жыве ж яна ў памяці, не знікае. І прыпомнілася, што яна да нас не адзін раз прыходзіла потым, заўсёды давала які гасцінчык і пыталася пра мяне, яе ўратаванца. А калі падрос, пачаў яе саромецца. А потым яна не прыходзіла да нас і высецела з галавы. А зараз во ўспомнілася і яе дачка-пацяганка, і гіцаль-сын, які загубіў жыццё ў Цюмені. Толькі вось яна мяне памятала, а я яе — не.

Гэта трэба было так жыць, каб ніколі самому і не прыпомніць таго куточка душы, у якім вечна квітнеюць краскі ў лужках ластаўкі, жыць так, каб не ўспомніліся ластаўкі, якія на люту п'юць з рэчачак — ці не так жа, у тым часе жыве душа, бо яна там нарадзілася, бо носіць і носіць баба Вася яе на сваіх птушыных плячах, і няможна яе адтуль ні выселіць, ні адрэзаць ад таго

паверыш, Ваня, як мы тады настрадаліся, дык зараз на лепшае заслужылі. Сабраліся, і ўсе так і кажуць — трэба лепшай нам жыткі. Але адкуль яна возьмецца з цяперашнімі парадкамі?.. Ну і папілі мы тады гарэлкі...

Сябры налілі ледзь не па поўнай двухсотграмавай шклянцы — так прывыклі, адтамалі ад скібкі хлеба па кавалачку і, як заўсёды, старшыня пачаў расказваць пра вайну.

Іван маладзейшы ад Івана Рыгоравіча, вайну перажыў малым дзіцем і нічога пра яе не памятае. Таму слухае, слухае ў соты раз распавяды пра партызаншчыну, пра голад, нястачы, а сам маўчыць, думаючы нешта сваё. А тым часам ад слоў сельсавецкага сябра ў галаве ўзнікаюць тыя карціны, пра якія той расказвае...

... Кулі выляталі з-за пагорка, прасвіствалі над полем і шукалі сустрачы з целам. Грукаталі недзе танкі. Згугчалася навалыніца. Непрыяцель рыхтаваў "чэпі харалужныя, молатігі головы словенскія".

З раніцы адбілі пятую атаку, перакусваючы ў перапынках смаленымі каласамі. Не было вады піць, моцна хацелася курыць, патронаў адбівацца амаль не засталася.

Алесь НАВАРЫЧ

ДВА АПАВЯДАННІ

мне было рабіць і як разводзіць чужую бяду, як гаворыцца ў прымаўцы, проста рукамі. І перастаў я гаварыць з бабулькай на расейскай мове, а перайшоў на палескую гаману, бо ці ж можна сціскаць палескую бабульку моваю дыктара "ОРТ".

— Шо ж вы рабіцеце? — сказаў я. — Трэба вам ратавацца, каб шэ хоць каплю пажыць!

— От, сынку, я ж і прыйшла да цябе рады напытаці, чы ж варто ўсё кінуці: хату, гаспадарства ды ў болыніцу... Чы, можа, мне ўжэ дома і паміраць? Була я, і нядаўна, у болыніцу, у дахтороў, так яны адно крычаць: "Лажысь, старушка, рэзат будем, бо вмірош!" Чы ж вылезеш потым з тэй болыніцы?

— Вам не трэба баяцца, калы хочаце жыць, не трэба баяцца.

— О-ох! — раптам вырвалася з грудзей у бабы Васі, — рыхтык, а які ж ты ўрач? А шо ж ты мне кажаш? А я ж цябе так ждала! — і замітусілася, засабірала ісці з хаты, ісці, можа, навекі-вечныя і з хаты, і з жыцця, уся ў страшэнным засмучэнні, якое раптам напала на яе ад таго, што ніхто не мог падтрымаць яе ў суровыя, апошнія часіны. Я стаю разгублены і бяздзейны.

Каля дзвярэй жанчына раптам спынілася і з сэрцам выказалася:

— Урачы, называецца. Усе вы купіныя! Гадуў адно вас, насі на руках...

Імкліва выйшла і згінула некуды тым праклятым вечарам.

Я выключыў святло. І раптам, успамінаючы апошнія бабульчыны словы, надзіва добра, ясна-і выразна ўспомніў бабу Васю. Як з мяха, пасыпалася ўспаміны дзяцінства, тое далёка-далёка ад ціпа-рашніа часу дзяцінства, залітае зыркым сонечным святлом, раптам успыхнула ў памяці, як быццам то ажылі старыя, ажойкыя фотаздымкі тых часін, засвечаныя, недатрыманыя. Успомнілася мне, што я маленькім чалавечкам заблудзіўся, калі выйшаў за ваколіцу, у палявых сцяжынках, пераблытаў небакарай і прападаў, ідучы некуды наўздагад. Прападаў, бо выйшаў да чужога сцяга, хаты ў якога былі крыты сівой цэментнай чарапіцай, а платы былі сплечены з лазовых дубцоў. Думаў тады, што жыццё маё скончылася, калі раптам з'явілася, як чуд, незнаёмая жанчына, якая гаварыла, што яна баба Вася, хутаранка, што яна бацькава пётка, і што ведае не толькі мяне, але ведае, куды трэба ісці, каб трапіць назад дадому, да маці. Не верыў я гэтай хутаранцы, уцякаў, думаючы, што, пэўна ж, яна калі не баба Яга, дык ведзьма. Але баба Вася пераняла мяне, злавіла, ласкавым, ціхім голасам пераканала слухацца яе, ісці з ёю, а не ў той бок, куды мяне цягнула падманенае пачуццё арыентацыі, нарэшце пасадзіла мяне сабе на шыю і панесла па палявай дарозе, як быццам павезла на коніку, чэрпаючы сандэліямі гарачы ліпеньскі пясок. Страшэнна мучыла смага, я плакаў і прасіў у "ведзьмы" піць. Баба Вася збірала ў раўку збоч дарогі суніцы, і з лодачкі сваёй далоні давала мне гэтыя ягады есці, выпірала ражком хусткі слёзы, нешта ласкава гаварыла і несла мяне, несла. Несла мяне праз жыта, па бураках, праз пшаніцу, несла мяне

месца, дзе яна пачала быць сама сабой.

А калі гэта знікае з памяці, выветрываецца жыццём, клопатамі, ці жыве тады яна, ці жывая? І думаў я так, і варочаўся, не сплочы, а назавтра к вечару мне збралася так нецікава і сумна, што неўзабаве злавіў сябе на тым, што думаю пра далёкі горад, пра калег па рабоце, і падалося, што мне тут быццам і рабіць няма чаго. Нешта магутнае трымае, не адпускае толькі, але жыццё цягне туды, як кажуць, на асфальт. Таго ж вечара хуценька склаў валізу і паімчаў на чыгуначную станцыю.

З білетам у кішэні выйшаў на перон. З высокага месца, на якім месцілася станцыя, адкрываўся шырокі крайд палескай роўнядзі. На ёй, быццам на роўняцка расцеленым чорным абрусе, блішчэлі цукрынкі электрычных агнёў далёкіх вёсак. У вечаровай смуге адблсквалі ніткі мелярацыйных каналаў.

— Прайдзіце, места родныя, пращайце навсёгда...

Я не сказаў так, а толькі падумаў. Падумаў і схамянуўся. Як гэта бывае, бываеце назавсёды?! Няўжо тая старая мела рацыю, калі казала: "Купіныя вы ўсе?!"

Пращайце, места родныя, пращайце, людзі, возле которых вырос, пращайце навсёгда диалект родной, на котором научился говорить, пращайте, бабушки, скоро ваши фартучки с вышитыми вами древними узорами поменяем на колготки и видеокассеты с порнухой... Уже продались, продались, где-то в какой-то неуловимый момент, сам того не заметив... И да здравствует рынок, да здравствуют биржи, бартер и безмен. Пусть процветает маркетинг, холдинг и лизинг. Все продается, все покупается.

БОЙ У ВІЦЕБСКИМ ЖЫЦЕ

"Даследавана віцебскае жыта. Расце зусім не так, як на Палесці. Худое, ломкае. І аковы, да гэтага часу аковы ў жыце".
(З феналагічных запісаў).

Да старшыні сельсавета, Івана Рыгоравіча Шыпіцько, у людным палескім сяле, прыйшоў тутэйшы прыяцель, таксама Іван і, як кажуць, закадчыны сябар. Ведама, з бутэлькай, і ведама, з навінамі.

— От нарабілася ў свеце. Рыгоравіч! Ужэ людзі кажуць — а які з вас прадсядатель?! Смутка іхняе мацеры, кажуць, забіраў у людзей кажухі ў вайну, то і пачаліся медалі, так ужэ і прадсядательем паставілі. Шчэ і дармаедам абазвалі.

— Не шчытаю, што на большае не зарабіў! Прабач, Іване, не магу піць. Быў на родзіне сваёй, на Віцебшчыне, нядзелю жлукцілі гарэлку, не магу зараз на яе і глядзець.

— Дык мы па капелінцы, Рыгоравіч?!

— Ды панімаеш, варочае ад яе, — гаворыць старшыня сельсавета, але тым не меней дастае з шуфляды заўсёдняю шклянку і заўсёдня кавалак хлеба. — Панімаеш, стрэў сябраў франтавых. Добра быццам жывуць, хто начальнікам дзе прыстроіўся, як заслужаны, а хто і проста рабочым, токарам, механікам якім, кватэры ў Віцебску з усімі ўдобствамі напалучалі, жывуць. Але

— Хавайся, Рыгоравіч, куды падстаўляешся? — гаворыў напарнік Рыгоравіча па акове Пятро Стома, малады, ядраны хлопц, барады нават яшчэ не гаіў.

— Не, Пятро, зараз мая чарга па "курву" ісці, — адказваў Рыгоравіч, таксама малады, здаровы, але ўжо тады ў паставе, рухах Шыпіцько было нешта начальніцкае, можа, таму яго часцей называлі па бацьку.

— Ты, Рыгоравіч, не выпазіў бы, а то страляюць з крупнакалібернага, чуюш? Чорт з ёй, з "курвай" той, абдымаеся, — адгаворваў ад вылазкі Пятро, жуючы ад гуладу саломіну.

— Ды так карціць пакурыць! Ні макулінкі няма, кішэні павыгрэсваў, са швоў парушылі павыкалупваў, пабягу ў тую роту... Эх, праз пагорак ці то гразь ехаў князь! — Рыгоравіч выкараскаўся з акова.

Кулі малацілі жыта. Жах драцвіў цела, але трэба было паўзіці. Паўзіці, каб курнуць у абсыпаным аковчыку на суседняй пазіцыі, смактануць махорачнага дыму, і вярнуцца, прынесці Пятру ў роце дыму, як той насіў яму.

Урэшце дапоўз.

— Вот! З трэцяй роты прывалокся. Вот! Шыпіцько! Браце! — радуецца суседзі. — А вы там жыцьця?

— А то не. Курнуць дайце, трэцяга дня траву курым. І вады, калі ёсць... — адхваецца Рыгоравіч.

— І не баіцца ж! На, Рыгоравіч, вадзічкі, — яму працягаюць бікляжку.

— Ты, Рыгоравіч, да фашыста споўзаў... — раптам на поўным сур'езе прапаноўвае яму той, які дае яму напіцца.

— Я табе зараз споўзаю, — роблена злучае Рыгоравіч. Ну дайце курнуць... І Пятру ж дайце...

— Э-э, Шыпіцько, — чую ён у адказ ад старэйшага байца. — У цябе самога вазтра на губе не высахла, малады, але ўжо на, адводзь душу, а таму смактану соску трэба, яму не дам.

— То хоць у рот набяру, а гэта ўжо не тваё сабачае дзела! — Рыгоравіч каўтае шэра-жоўты дым, з загуманенымі вачыма ківае галавой у знак падзякі, з раздзьмутымі шчокамі выкручваецца ў песным аковчыку, каб падацца назад праз поле ў свой аков.

— Ты мо пачакай, а то ж, гад, страляе, — спрабуюць супыніць амагара табакі. Рыгоравіч нешта мыкае, вылазіць і паўзе. Ён паўзе і думае сабе: "Зараз прапаўзем пад выгарэлае месца, а там праз бутгорчык і аков. Цыфу, падла смярдзіць фашысцкая, гэта ж сяды аж даходзілі. Рот дыму набраўшы, і то чуваць... Фашыст ёсць фашыст, і мёртвы ў душу праз нос лезе..."

Тым часам Пятро чакае не дачкаецца. Курчыць моцна не хочацца, ён баіцца, каб толькі не забіла напарніка. Пайшоў з паўгадзіны назад і дагтуль няма. Каб без вайны — мінута хадзіць. "Каб без вайны, — думаецца яму, — то і курчыць мо не трэба было б, ды і вельмі поўзлі б тут. Каб хоць жа не кранула якая дурная, шалёная. Яна, шалёная, заўсёды дурная, зняпаку люкноне ў грудзі і спячэшыся... Ды не, Рыгоравіч — вязучык, да яго і дзеўкі прыветлівія, яго не зачэпіць... От страляюць. аж у рот зямля ляціць. А мо мне страляюць, прыкрыць гэткага дастаўчыка дыму? Не, шкада

патронаў, паўабоймы ўсяго, і то на дваіх. Шаргоча жыта, дык ці не паўзе?.."

"Як, гад, калоніць, але добра, што хоць зерне па шчоках сячэ, а не асколкі. Аг, усочу і падбягу — варочаюцца думкі ў Рыгоравіча. — Вось ён, аковчык родненькі!"

Рыгоравіч усочыў і, трымаючы галаву ніжэй плеч, пабег па прастрэленым наскрозь жыце да акова. "З-з, з-з" — вішчыць над полем. Чалавек падае, прыгульваецца да зямлі, як да грудзей жанчыны, перакочваецца і нарэшце ўвальваецца ў аков цэлым. Ужо зводзіла пашчэнка ад таго, што доўга трымаў надзьмуты рот, хутчэй, хутчэй сябру ўпусціць у рот дыму.

Рыгоравіч памкнуўся да прыхіленага да сценкі акова хлопца, але з жахам адхіснуўся, крыкнуў, выпускаючы дым!

На тым месцы, дзе павінен быў быць усмешлівы і пяшчотлівы, як у дзяўчыны рот, дзе павінен быў быць нос, вочы і роўны, круглы лоб, была крывавае мешаніна з пасмамі валасоў і беленькімі хросточкамі прыціснутых пальцаў...

— Ты панімаеш, Ваня, — звяртаецца Рыгоравіч да свайго сельскага сябра, каб вывесці таго са стану задумлівасці, — стрэў сваіх дружкаў франтавых. Добра быццам і жывуць, хто начальнікам дзе прыстроіўся, як заслужаны, хто ў райкоме, ці ў сельсавеце, як панімаеш, я, а хто і проста рабочым, токарам якім, слесарам, кватэры ў горадзе напалучалі з усімі выгодамі. Але паверыш, Ваня, колькі мы тады нацяпеліся, пакуту адпакутавалі, дык заслужылі лепшае жыткі. Так і гаварылі — чаго ўжо нам чакаць? Сабралася нас, ветэранаў старых, ну і папілі гарэлкі, не магу зараз на яе і глядзець. Так што, выбачай, — Рыгоравіч пераварочвае шклянку ўверх дном і накрывае зверху шырокай далонь.

— Бачыў гэта, учора па цілівары бачыў... — у задуменні гаворыць Іван.

Рыгоравіч падазрона глядзіць на сябрука.

— Што ты бачыў?

— Кіно ваеннае, паказвалі ўчора, там усё гэта во і паказвалі...

— Ты што? Ачмурэў? — утолсе старшыня сельсавета гучыць і пагроза, і вялікае незадавальненне.

Іван безуважліва адломвае ад кавалка хлеба скарыначку, трымае яе ў руках, быццам разважаючы над тым, ці ўкінуць яе ў рот, ці патрымаць яшчэ ў руках, а сам ліхаманкава думае, чым гэта ён уцявіў сябра.

— Ты, ядры тваю, думаеш, што я табе маю? — голас старшыні рэзкі і непрыемны. Ён збялеў, а пчка яго коротка ўздырвае.

— Што вы, Рыгоравіч... — ніякае Іван. Да яго нарэшце дайшло, у чым ён правініўся. Папраўдзе кажаць, ён учора ніякага фільма не глядзеў, а можа, і глядзеў, раней, і была нейкая падобная сізня, эпизод акурат такі, пра які Рыгоравіч яму расказаў. А мабыць, у яго ў галаве такое "кіно" пракруцілася, бо расказаў пра гэты выпадак з махорачным дымам Рыгоравіч сапраўды мо дваццаты раз.

— Ды хто ты такі? — Рыгоравіч стаіць, абпершыўшы рукамі на свой начальніцкі стол, і яго блакітныя, як познія выпівыя валашкі, вочы напоўнены лютасцю.

— Выбачайце, калі што не так... — гаворыць Іван і, шморгнуўшы шапку з сельсавецкага крэсла, дае ход у дзверы.

— Ах ты... — не можа падабраць слова абразы Рыгоравіч. Ён цяжка дыхае, апускаецца ў крэсла. Шчока перастае часта ўздырваць, уздыргае радзей і радзей, але Рыгоравіч не можа супакоіцца. У шуфлядцы стала ў яго ёсць валакардзін, але ён не хоча яго прыняць. Бярэ бутэльку, налівае ў шклянку рэшткі, выпівае рэзка, нагомам.

— Гэта ж трэба, яй-Богу, паскуднік. Кіно ён бачыў... — не можа супакоіцца Рыгоравіч. — Я табе пакажу кіно...

Ад крыўды Рыгоравічу хочацца ледзь не плакаць. Грудзі пчымліва сціскае. Ён успамінае сваю апошнюю паездку на радзіму, да сяброў-ветэранаў... Мала іх засталася... А як жывуць? Каму трэба такая жытка?

Рыгоравічу робіцца страшэнна шкада і сябе, і сваіх сяброў: жывых і памерлых.

Старшыня сельсавета паніяць з крэсла і, хістаючыся, выйшаў з будынка.

Потым расказвалі, што яго бачылі каля вясковай крэмы. І ён нікому не адказаў на прывітанні. Гаварылі, што ён зайшоў у крэму, купіў бутэльку гарэлкі і пайшоў дахаты. Прадаўчыца, якая бачыла яго ці не апошняй, даводзіла, што Рыгоравіч быў нечым моцна ўзрушаны, белы, як папера, і ў яго нават уздырвала "шчока пад вокам".

Рыгоравіч прыйшоў дахаты, буркнуў нешта жонцы, якая ставіла на кухні памідоры, апрануты лёг на ложак.

Вечарам жонка ўбачыла яго мёртвага. Сваікі потым знайшлі пустую бутэльку пад ложкам, але нікому пра гэта асабліва не расказвалі.

Хавалі Івана Рыгоравіча Шыпіцько з жалобным аркестрам, людзей было не надта каб шмат, але крыху было. Нейкі начальнічак з раёна гаварыў прамову.

А вясковы сябар Рыгоравіча, таксама Іван, на пахаванне не прыйшоў.

НАРОДНАЕ
МАСТАЦТВА
ГАРАДОКШЧЫНЫ

У абласным навукова-метадычным цэнтры народнай творчасці ў Віцебску адкрылася выстава "Народнае мастацтва Гарадокшчыны". Каля 100 жывапісных работ прадставілі на суд глядачоў народныя ўмелыцы з Гарадокскага раёна. Сярод іх ручнікі, вышыўка, разьба па дрэве, кераміка і іншыя вырабы.

На здымку: знаёмства з экспазіцыяй гарадокскіх ганчароў.
Фота Аляксандра ХІТРОВА,
БЕЛІНФАРМ

МАЗЫРСКАЯ
"РАДУНІЦА"

Мазырскія фальклорныя калектывы "Радуніца" вядомы і папулярны на Палессі. Самадзейныя артысты часта выступаюць перад сельскімі працаўнікамі проста на імправізаванай сцэне ў полі, на сельскай вуліцы. Аснова іх рэпертуару — беларускія народныя песні і прыпеўкі.

На здымку: у час народнага гуляння на Мазыршчыне.
Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА,
БЕЛІНФАРМ

ЛЮБЯЦЬ ПЕСНЮ
"ЛАСТАЎКІ"

Дзіцячы хор "Ластаўкі" Петрыкаўскай гарадской музычнай школы адзначыў сваё 15-годдзе. Адбылася вялікая творчая справаздача калектыву ў РДК. Самую актыўную дапамогу ў правядзенні яе аказалі спонсары — працаўнікі шэрагу прамысловых прадпрыемстваў, мясцовыя прадпрыемальнікі. Заснавальнікам і нязменным кіраўніком хору з'яўляецца педагог Э. Сямёнава, канцэртмайстрам — яе калега В. Шчучэнка. За 15 гадоў існавання калектыву "Ластаўкі" павывалі больш за 200 хлопчыкаў і дзяўчынак. 48 з іх скончылі або яшчэ займаюцца ў музычных вучылішчах Гомельшчыны і рэспублікі, 11 — сталі прафесійнымі харавікамі.

А. ЛІСІЦКІ
г. Петрыкаў

ПРА ПОСПЕХ
КАЗАЦЬ НЕ МАГУ

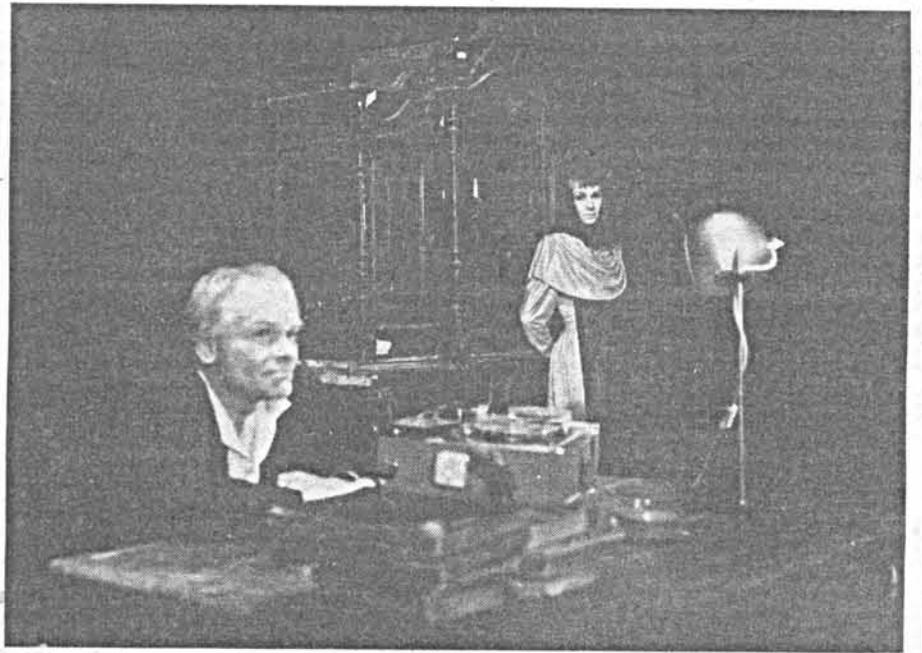
НА ЭДЫНБУРГСКІМ ТЭАТРАЛЬНЫМ ФЕСТИВАЛІ "FRINGE"

Адкрыццё фестывалю надарыліся ўжо пасля адлёту з Лондана. Асабліва цікава чытаць цяпер у нашай прэсе пра адметны поспех беларускіх труп. Асабістамяне папіваюць ужо нежаданнем яму парадавацца. Або няўменне. Мне да слёз шкада сябе: бачыла, чула, намагалася, а поспеху не заспела. Няхай радуецца іншыя журналісты. Тыя, што на фестывалі не былі і толькі са слоў удзельнікаў маглі ўведаць ды занатаваць эдынбургскія падзеі. Ды ацэнкі гэтых падзей. Словы ў кожнага свае.

Дзіваць і моцныя крытычныя напады на Еўрапейскі фонд мастацтваў Дэмарка. Спадар Дэмарка, мовім так, адзін са шмат якіх імпрэсарыю фестывалю. Які на свой густ і размах запрашае спектаклі. Адкуль бы там ні было. А тое, што асноўную інфармацыю па арганізацыі "Fringe" ён трымае пры сабе і далей за свой фонд да прыезду ў Эдынбург не пускае — ягонае святое права. Бо любая інфармацыя каштуе... І гэта справядліва. Як справядліва і тое, што ніхто нікому за так яе не дае. Праўда, у свой час мне выпала шмат папрацаваць, каб давесці беларускую тэатральную інфармацыю да Еўрапейскага фонду мастацтваў Дэмарка. Сціпламу, зычліваму і памяркоўнаму, дарэчы. Фонды — яны не ўсе з грашыма ды магчымацямі спадара Сораса. З працы я зрабіла адназначную выснову: беларуская тэатральная інфармацыя — гэтка ж патрэбная ды вартая, як і шмат чыя іншая. І каштаваць яна мусіць не адно марак ды канвертаў.

Зрэшты, у шэраг падзей, які прыпаў на школу Святой Марыі, перадусім выдатна сталі не спектаклі. Думаю, і вас бы зацікавіла Асацыяцыя мастацтва, навукі, інжынерынгу ды тэхналогіі: яна сёлета канчаткова выкупіла школу сабе ва ўласнасць у гарадскіх уладаў. З дырэктарам асацыяцыі Колінам Сандэрсанам я не прамінула пагутарыць — так, каб ён падрабязна распавёў пра ідэю, намаганні. У выніку пачула пра масты між навукай і культурай, між адукацыяй і выхаваннем. Тое, што я неаднаразова чула ўжо ад спадара Дэмарка. Колін толькі заўсміхаўся. І адказаў, каб я не сумнявалася ў добрых намерах Рычарда. Ён чалавек дзіўны, крыху авантурны, імпульсны, шмат хто яго не любіць за гэты самы імпульс ды ўменне любым коштам увасабляць свае задумы, а іх Рычард увасабляе спраўна! Ну, здараецца, крыху перабольшвае свае магчымасці — часам. Затое яго ведае ўся Еўропа і ён ведае ўсю Еўропу. І, што надзвычай істотна — Еўропу ўсходнюю. Прадстаўляе яе на фестывалю. Сябры і алекуны асацыяцыі жартам неяк назвалі яго прафесарам еўрапейскай культуры — ён успрыняў гэта абсалютна сур'ёзна і напісаў на сваіх візітоўках. У Кінгстан-універсітэце, у Лондане, дзе Рычард чытае лекцыі, яго так і называюць цяпер — прафесар еўрапейскай культуралогіі. Ён не мае абароненых навуковых прац, затое, ахапіўшы Еўропу, мае ганаровыя званні ад дзяржавы і ўдзячнасць каралевы...

Каралевы! Каралевы бракавала для паўнаты перажыванняў у Эдынбургу. Праўда, на адной з пляцовачак школы Святой Марыі можна было падзівіцца з тэатральных варыяцый на каралеўскія тэмы. "Крывавава Мэры і Каралева Вірджынія", — паведамляла апавестка. Не вазьмуся меркаваць, наколькі дасціпна п'еса мае дачыненне да англійскай гісторыі, але сярод гістарычных паказаў самага высокага кшталту яна была б як сярод роўні. Даючы нагоду драматургу, Мары Цюдор ды Лізавета

і на самай справе маюць адвечны спачын у Вестмінстэрскім абацтве, але што там чаўглось між імі пры жыцці... Паводле п'есы, яны і пасля смерці ніяк не супакояцца ў сваіх пахавальнях. Падымаюцца з магіл (ці трунаў) проста ў пашкуматаных гарэзтах ды... усчынаюць разбіранне, гэткае прыныцпоевае жаночае разбіранне: хто быў прыгажэйшы, у каго якія каханкі былі, хто каму здраджваў, хто больш правільнай канфесіі аддаваў перавагу... Кэці Джозэф і Джыл Доўс з тэатра "Foursight" горада Волверхэмптана прадставілі дзве маскі, два тыпажы, два абліччы, чыя смяротная бледнасць моцна нагадвала клоунаўскі грым. Уражанне ўзмацнялі фрызуры. Каралева Вірджынія насіла фэйны руды парычок, чые злімчаныя валасы літаральна стаялі на галаве. Крывавава Мэры прысвадзала гладзенька, нібы прыклеіўшы валасы да галавы. У сценах тузаніны ды шкуматання пад спаднічнымі каркасамі мільгалі яркія ласіны. Актрысы спрактыкавана рухаліся, біліся на рапірах, таньчылі, так што босыя пяці ўжо праз дзесяць хвілін істотна пачарнелі... Сцэнічныя пляцоўкі, і ў гэтым была самая гаркавая праўда, амаль не прыбіраліся. Але, прадставіўшы характарныя абліччы і адпаведныя паводзіны, актрысы не пашкадавалі некалькіх дарэчных лірычных нотак: назгадваўшыся, насварыўшыся, намірыўшыся, яны раптоўна і адначасова вяртаюцца ў тую жыццёвую сітуацыю, праз якую апынуліся... м-м-м... у сваім замагільным стане. Ізноў наспявае часіна рапіраў, ізноў мусіць паўтарыцца непазбежнае. "Гатовы..." — сведчаць абедзве, глыстычна прыстаўляючы рапіры адна да адной пад фінальныя выбухі святла і музыкі...

Лепей за іншыя выгледалі спектаклі, дзе ад пачатку было як найменш рэквізітаў ды дэкарацый. На жаль, не на эстэтыку немаможнага тэатра разлічвалі, запрашаючы спектаклі, а на выкрутлівае рэжысёраў. Ну хто павалач з сабою праз колькі межў кантэйнеры з цяжкім грузам? А калі на адной-дзвюх дэталюх афармлення грунтуецца прыныцпоевае рашэнне спектакля? Або ягоны вобраз? Альтэрнатыўны тэатр рызыкуну і пакінуў дома адну толькі антыкварную шафу з "Апошняй Крэпавай стужкі" Бекета. У выніку

шафу дасталі... з кватэры вядомага спадара Флаўэра, і ягоная жонка даведалася пра пазыку, можна сказаць, толькі дабраўшыся да спектакля... Аматарам незвычайнага парэкаментаваў "Апошняю Крэпаву стужку" крытык "The Scotsman". Я ж бачыла акцёра Алега Корчыкава перад кожным з адыграных дзесяці спектакляў. Засяроджаны, ён не прымаў нават спачувальных позіркаў. За кожны выхад неверагодна перажывала Святлана Нікіфарова. Усе перажывалі за тое, што "Камедыя..." паводле Марашэўскага і Аляхновіча адбывалася толькі раз і найбольшы поспех мела сярод славянскамоўных глядачоў. Нязручнасці й невыгоды пляцоўкі бязлітасна сапсавалі мастакоўскія эфекты "Моцарта і Сальеры". Эстэтыкаю сямідзесятыя патхнула з пляцоўкі на "Рычардзе", прытым што выканаўца ягонай ролі Алег Гарбуз працаваў вышэй за ўсе кампліменты, а каралеўскае атачэнне, прадстаўленае акцёрамі "Вольнай сцэны", нічым не расчаравала. Актрысы тэатра "Дзе-Я" Тамару Міронаву таксама персанальна памянулі ў публікацыях. Яна, мяркую, карысталася шчырымі сімпатыямі.

Што да спектакляў "Вольнай сцэны" і тэатра "Дзе-Я" перад лонданскімі беларусамі, дык пра іх я даведалася толькі па вяртанні ў Мінск і таму пра поспех у чарговы раз нічога сказаць не магу.

А на заканчэнне не магу не быць удзячнаю Альтэрнатыўнаму тэатру, Вітаўтасу Грыгальонасу і ягоным акцёрам, усім службам ды службоўцам тэатра. Бо менавіта яны, дамаўляючыся са спонсарамі пра вандроўку ў Эдынбург, не пашкадавалі запрасіць з сабою прадстаўніка газеты, якая неадночы, мовім так, не шкадавала іх... самалюбства, прафесійных зацікаўленняў, увасобленых у спектаклі... Спектаклю "Лебядзіны спеў" паводле А. Чэхава я ў хуткім часе мяркую прысвяціць колькі радкоў, беручы пад увагу і ягоны паказ у школе Святой Марыі.

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымку: Алег Корчыкаў і Святлана Нікіфарова ў "Апошняй Крэпавай стужцы".
Фота Уладзіміра ШАХЛЕВІЧА

"ЁН ПАТРЭБНЫ НАШАЙ КРАІНЕ..."

Як паведамляў друк, некалькі месяцаў назад нібыта за атрыманне хабару быў арыштаваны рэжысёр музычна-забаўляльных праграм Беларускага тэлебачання Б.Бахціяраў. За час знаходжання пад вартай пагоршылася здароўе затрыманага, ён трапіў у турэмную бальніцу. Занепакоеныя гэтым, ягоныя калегі і сябры, вядомыя дзеячы музычнай культуры Беларусі звярнуліся да прэзідэнта А.Лукашэнкі з просьбай пасадзейнічаць у тым, каб Б.Бахціяраў змог падлячыць сваё здароўе па-сапраўднаму, у спецыялізаванай лячэбнай установе.

У пісьме гаворыцца: "Нам не хацелася б вызначаць вінаватасць ці невінаватасць Б.І.Бахціярава — гэта вызначыць суд (спадзяёмся на яго аб'ектыўнасць). Нас хвалюе

яго стан здароўя..."

Б.Бахціяраў юнаком прыйшоў на Беларускае тэлебачанне, дзе прарабіў амаль 30 гадоў. Асабліва раскрыўся яго талент як рэжысёра музычна-забаўляльных праграм. І ў тым, што рэйтынг гэтых праграм дасягнуў высокага еўрапейскага ўзроўню, ёсць вялікая доля працы і таленту Б.Бахціярава, адзначанага шэрагам высокіх прэміяў...

Ён прымаў актыўны ўдзел у правядзенні такіх шырокавядомых фестывалю, як "Славянскі базар" у Віцебску, фестываль Беларускай песні і паэзіі ў Маладзечне, "Зорная ростань". Можна без перабольшання сказаць, што на Беларускам тэлебачанні ў асобе Б.Бахціярава паявіўся рэжысёр, якому мы

многім абавязаны па папулярнасці нашага мастацтва як урэспубліцы, так і за яе межамі".

Ліст падпісалі народны артыст СССР і Беларусі І.Лучанок, заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь Э.Ханок, заслужаны артысты рэспублікі Я.Паплаўская, А.Ціхановіч, В.Дайнека, У.Правалінскі, кампазітар С. Картэс, вядомыя нашы зоркі эстрады І.Афанасьева, А.Саладуха, Д.Смоляк, А.Хлястоў і інш.

Свой ліст на імя прэзідэнта яны заканчваюць словамі: "Спадзяёмся на Ваша разуменне нашай трывогі і аператыўную дапамогу. Верце нам: Б.Бахціяраў яшчэ вельмі патрэбны нашай краіне".

Вось і адкрыўся чарговы сезон у Акадэмічным тэатры оперы і балета... Рытууючыся да гэтай падзеі, я працавала над матэрыялам, які сёння прапаную ўвазе чытачоў. Пісала яго на апошнім тыдні свайго адпачынку, свядома пазбягаючы званкоў і заходаў у тэатр з мэтай пашырэння, удакладнення, пераправэркі інфармацыі. Хай будзе толькі тое, што моцна ўразіла. Дзякуй Богу, памятнага не так мала...

Мінулы, 62-гі оперны сезон пачаўся вельмі імкліва. Літаральна праз тыдзень пасля яго адкрыцця зусім свежым "Рыгалета" (гэта быў толькі трэці паказ!) публіцы прапанавалі абноўленую Юрыем Аляксандравым "Аіду". Мы анансавалі яе як "амаль прэм'еру", але ж на не вельмі ўважлівы погляд новага было няшмат, і скептычных выказванняў, асабліва ўнутры тэатра, было колькі хочаш. Больш успрымальныя і ўважлівыя былі захоплены дэталёвай псіхалагічнай прапрацоўкай узаемаадносін галоўных персанажаў, дынамічнымі мізансцэнамі ў "камерных" эпізодах, яркасцю пластычнага выяўлення эмоцый (гэта асабліва датычыць процістаяння

хаджэння людзей у тэатр аднавілася не адразу. Можна, таму амаль пуста было на "Лэдзі Макбет Мцэнскага павета", якую з такой удзячнасцю і такім глыбокім хваляваннем прыняла аўдыторыя на прэм'ерных спектаклях? Я ўвогуле прытрымліваюся пазіцыі, што падчас гастролёў трупы ўвогуле не трэба іграць спектаклі, а калі даваць іх, дык вельмі рэдка. Але гэта не залежыць нават і ад дырэктарыі оперы: планы паказчык колькасці спектакляў у сезон "спускаецца зверху"...

У студзені — лютым было шмат выдатных спектакляў, аднак культурнацыяй сталіся ўрачыстасці з нагоды 60-ых угодкаў Зіновія Бабія, якія ладзілі разам ДАВТ і філармонія. На зводнай афішы значыліся тры спектаклі і два канцэрты з удзелам лепшых нашых салістаў і знакамітых гастролёраў. Не магу забыць асалоду ад "Аіды" з Людмілай Марамедавай (зараз яна прадстаўляе Berliner Staatsoper), Уладзіславам П'яко, Наталляй Рудневай і Юрыем Бастрыкавым. Гэты вечар стаў і "зорнай гадзінай" Льва Ляха, які ўпершыню дырыжыраваў "Аідай". У радыёэфіры панавалі ў тых дні непаўторны

нявеста", з пастаяннымі партнёрамі спявачкі ды яе студэнткамі ў складзе выканаўцаў.

Водгулле не такога ўжо далёкага мінулага ўспрымаліся Дні культуры і мастацтва Украіны на Беларусі. На нашай сцэне госці ўладарылі аж тры дні, і толькі ў канцэрце майстроў оперы і балета, дзе былі прадстаўнікі ці не ўсіх тэатраў Украіны, было нешта жывое і цікавае, а пампезную "саянку" адкрыцця і закрыцця Дзён я, прызнацца, ледзь вытрымала. Затое аналагічныя Дні Расіі ў нас, у оперным, правяліся толькі ўдзелам гастролёраў з Вялікага тэатра ў "Царскай нявесце". Заломніліся яркая Любаша — маскоўская госця Марына Шутава ды ўдалае музычнае кіраўніцтва нашага маэстра Віктара Собалева, які ўпершыню дырыжыраваў "Царскай"...

Як аказалася, гэта быў апошні спектакль Віктара Собалева. Таленавіты, эрудзіраваны, у добрым сэнсе "ўдэлівы" музыкант, да таго ж палілот (гэта так важна, калі тэатр паслядоўна праводзіць лінію на выкананне класічных опер на мове арыгінала!) не падаў заяву аб прадаўжэнні кантракта на наступны сезон. Я шчыра шкадую аб гэтым, як не

абавязкова на французскай мове і ў арыгінальна аўтарскай рэдакцыі (з размоўнымі дыялогамі), задумвалася даўно, запрашэнне нашай трупы з гэтай назвай на гастролі ў Германію толькі крыху паскорыла выпуск спектакля. На гэты раз мы атрымалі хуткі і відочны доказ плённасці далучэння да сусветнай тэндэнцыі — ужо ў працэсе падрыхтоўкі прэм'еры ўдзельнічаў квартэт салістаў з ЗША і лацінаамерыканскіх краін. Было надзвычай цікава прысутнічаць на рэпетыцыях, калі музычнага кіраўніка пастаноўкі Мікалая Калядку змяняў за пультам стваральнік "Minsk Orchestra" немец Вільгельм Кайтэль, а ў галоўных партыях выходзілі то Наталля Руднева, Наталля Кастэнка, Эдуард Пелагійчанка, Аркадзь Саўчанка, то Нідзія Паласія, Лаўра дэ Соўза, Скот Фларэці і Эктар Гуэдэс. Якая радкая магчымасць для непасрэднага параўнання розных вакальных школ, розных традыцый, нават, можна сказаць, розных канцэпцый музычнага тэатра! Ці трэба гаварыць, з якой нецягравасцю чакала прэм'еры публіка! І прыняла яе надзвычай прыхільна.

Наконт новай версіі нашай "Кармэн" спрачаюцца і, упэўнена, будуць і надалей спрачацца крыўкі. Думаю, для цікаўнага глядача гэта толькі павышае прыцягальнасць спектакля. Я ж сама адношусь да ліку тых, хто аддае безумоўную перавагу апошняй паставачнай версіі ў параўнанні з папярэдняй, 1990 года, хаця рэжысёр у абодвух выпадках адзін — Вячаслаў Цюпа. Новая "Кармэн" ачышчана ад мітуслівасці і аперэтаннага налёту, звернута ў глыбіні чалавечай душы, утрымлівае значна больш "буіных планаў" герояў. І выканаўцы адчуваюць сябе ў ёй больш натуральна, свабодна. Вельмі пераканальнай падаецца мне лаканічнае сцэнаграфічнае вырашэнне Людмілы Ганчаровай, у якім з першай хвіліны выраза працьпваецца вобраз карыды, а "паўнеба" на задніку, па-рознаму асветленае, моцна ўплывае на стварэнне патрэбнай эмацыянальнай атмасферы.

Чэрвень і ліпень — апошнія месяцы перад адпачынкам — дарылі нам радасць за радасцю. З трыумфам прайшлі першыя гастролі трупы ў Германію. Нашу "Кармэн", як сведчаць відэафрагменты, прынялі ў Гамбургу і Штадце "па ўсіх лініях" — задаволілі дасведчаную публіку і музычнае працятанне, і рэжысура, і сцэнаграфія, і ўзровень выканаўцаў, уключаючы хор і аркестр. Дарэчы, там, ужо не на нашых вачах, адбылося тое, чаго мне вельмі хацелася ў Мінску, — змяшаліся "нашы" і "чужыны" ў квартэце выканаўцаў галоўных партый. У ансамблі з Наталляй Рудневай выступалі Скот Фларэці, Лаўра дэ Соўза і Эктар Гуэдэс.

Вяртанне нашых трыумфатараў дадому супала з прыемнай весткай — у Цюрыху знайшоўся фонд "Pro Helvetia", гатовы матэрыяльна падтрымаць паставаку оперы Сяргея Картэса "Візіт дамы" паводле п'есы знакамітага швейцарскага драматурга Фрыдрыха Дзюрэнмата. Ёсць надзея, што 20000 швейцарскіх франкаў у дапаўненне да сродкаў, выдзеленых Міністэрствам культуры, дазволіць увасобіць у поўным аб'ёме грандыёзную пастававачную задуму рэжысёра Мікалая Пінігіна і мастака Зіновія Марголіна!

Амаль у тых ж дні група беларускіх мастакоў тэатра, а сярод іх Людміла Ганчарова і Элеанора Грыгарук з ДАВТ, дэманстравалі свае работы на Сусветнай выстаўцы сцэнаграфіі, касцюма і тэатральнай архітэктуры ў Празе — "Праске квадрыенале". Першы выхад беларусаў на адзіную такога кшталту выстаўку, заснаваную вялікім сцэнаграфам нашага часу Ёзафам Свабадай, прыцягнуў увагу калег з розных краін, а З. Марголін атрымаў сярэбраны медаль квадрыенале.

Завяршальныя тыдні сезона прайшлі нібыта ў ішчаслівай ліхаманцы. Трэба было дзяліць час паміж ранішнімі прагонамі "Рагнеды", вячэрнімі спеўкамі па "Візіце дамы" ў 501-м рэпетыцыйным класе, апошнімі спектаклямі і неабходнымі справамі. Нічым не хацелася ахвяраваць. Ці часта здараецца, што абодва крылы тэатра — балет і опера — адначасова, толькі са зрухам па фазе, працуюць над падрыхтоўкай буінамаштабных спектакляў, ды яшчэ на беларускім матэрыяле? Для мяне асабіста цікавасць узмацнялася тым, што музычным кіраўніком абедзвюх прэм'ер стаў Генадзь Праватараў, дырыжор фантастычнай адоранасці, з якім звязана так многа незабытых эстэтычных узрушэнняў. Спраўдным адкрыццём быццам бы ўжо добра знаёмай музыкі "Візіт дамы" зрабіліся для мяне праватараўскія рэпетыцыі, калі ўсе ўдзельнікі паставаўкі былі ўцягнуты ў захапляльны працэс пошуку патрэбных, псіхалагічна апраўданых інтанацый, разрабання паверхневых пластоў сэнсу і пранікнення ў самую сутнасць тэатраў і з'яў.

І вось балет "Страсці" ("Рагнеда") убачыў святло рапмы, стаўшы вядомай творчай перамогай Андрэя Мдзіянава, Валяціна Елізар'ева, Вячаслава Окунева, Генадзя Праватарава, усіх, хто над прэм'ерай працаваў. Наперадзе — "Візіт дамы". Ёсць усе падставы чакаць і ад гэтага спектакля вельмі многага. Прэм'ера плануецца на 5 лістапада. Калі нішто не перашкодзіць... Стукаю па дрэве...

Алена САЛАМАХА,

загадчык літаратурнай часткі ДАВТ
На здымках: сцэны з опер "Севільскі цырульнік" ды "Лэдзі Макбет Мцэнскага павета".

Фота С. ЛАБАНДЗІЕЎСКАГА

ГОД, ШЧОДРЫ НА "ЗОРНЫЯ ГАДЗІНЫ"

ЗГАДВАЮЧЫ МІНУЛЫ ОПЕРНЫ СЕЗОН

Аіды і Амнерыс). Дарэчы, калі гэтым летам мы ўбачылі тэлетрансляцыю прэм'ернай "Аіды" з Марыінскага тэатра ў паставаўцы таго ж Аляксандрава, мы не знайшлі ў ёй падобнай пластычнай выразнасці. Відаць, прымам пецяярбургскай "Марыінкі" — Гарчаковай ды Барадзіной—былі не па сілах тая складаная мізансцэна і тая падпарадкаванасць цела музыцы і пачуццю, якіх рэжысёр дамогся ад нашых Аід і Амнерыс.

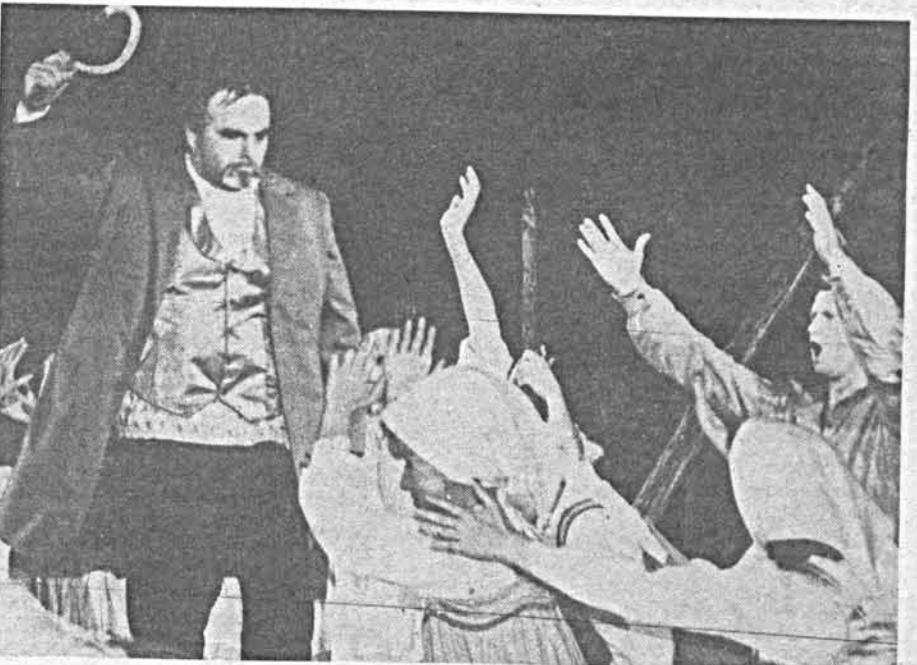
Падзеяй стаўся і першы выхад оперна-сімфанічнага аркестра ДАВТ на філарманічную сцэну. Трэба было бачыць, як валіла на яго публіка — быццам бы прыехаў самы знакаміты замежны калектыў! Думаю, разлік маэстра Анісімава быў беспамылковы — музычная грамадскасць пераканалася, што аркестр ДАВТ, які апошнія гады колькаска павялічваўся (спярша з праграмнай мэтай — забяспечваць паказ спектакляў на стацыянары падчас працяглых гастролёў оперы), стаў цэласным мастацкім калектывам з вялікай творчай патэнцыяй.

Поспех таго вераснёўскага і другога, сакавіцкага (ужо з удзелам і опернага хору) канцэртаў нашага аркестра ў зале сталічнай філармоніі, спадзяюся, павярнуў да тэатра тую частку меламанаў, якая раней яго ігнаравала. Гіпнатычна ўздзейнічаць на аматараў пачало і прозвішча галоўнага дырыжора Аляксандра Анісімава, якому мінулы сезон прынес кіраўніцтва паставаўкамі опер у Генуі і Санкт-Пецяярбурзе, усталяванне сталага кантакту з парызскай "Апера дэ Бастыль" і — што асабліва ашаламіла публіку і журналістаў — канцэрт з Мантсерат Кабалье ў Крамлёўскім палацы, данесены тэлебачаннем да кожнага дома. Іншая справа, што ў родным тэатры, на оперных спектаклях, мы цяпер бачым нашу "блукуючую зорку" даволі рэдка, маэстра аказаўся ўбаку ад абедзвюх прэм'ер сезона — "Кармэн" і "Страсці" ("Рагнеды"), ад гастролёў оперы ў Іспаніі і Германіі.

У Іспанію трупы накіравалася ў першыя дні кастрычніка, паспеўшы адыграць для Камітэта па дзяржаўных прэміях вылучаны на атрыманне гэтай ўзнагароды спектакль "Князь Наваградскі" (прызнаюся, сэрца шчыры ад жудаснай несправядлівасці — Камітэт прызнаў вартым лаўрэатскай годнасці толькі кампазітара, Андрэя Бандарэнку, і "пракіннуў" усіх, хто ствараў сам спектакль, уключаючы нябожчыка Сямёна Штэйна, які стаў ля вытокаў гэтай оперы і ўвогуле мае неацэнныя заслугі перад беларускім оперным мастацтвам). На шостыя іспанскія гастролі — сапраўдны двухмесячны марафон — павезлі оперы "Рыгалета" і "Аіду", Рэжыём Дж. Вердзі і кантату К. Орфа "Карміна Бурана" ў канцэртным выглядзе. "Аіда", дарэчы, была ўжо сёмым нашым спектаклем, што пабачылі іспанцы. Усё горача прымалася, а сярод герояў вандроўкі на адно з першых месцаў выйшаў наш хор.

А ў гэты час дома, у Мінску, рэшткі трупы самаахварна змагаліся за публіку — ішлі спектаклі, канцэрты, сустрэчы ў Клубе сяброў оперы, ладзіліся і такія "сямейныя святы", як сотая "Травіята" Тамары Кучынскай ці бенефіс Віктара Чарнабаева. Моладзь спяшалася ўводзіцца ў буйныя партыі — Рыгор Палішчук нарэцце дачакаўся Альмавівы, Ганна Гур'ева праспявала Разіну, Паўліна Елісеева — Царыцу Ночы. Не абдзелены былі працай і маладыя дырыжоры, найперш Андрэй Галанаў.

Але ж, хаця ў цэлым тых два месяцы падалі мне больш насычанымі, чым перыяд вясновыя іспанскія гастролі, адток публікі ўсё ж адбыўся. Толькі самыя апантаныя згаджаліся так доўга блукаць разам з намі ўнутры трохкутніка "Травіята" — "Севільскі цырульнік" — "Галасы маладых". І потым, у снежні, калі афіша "папаўнела", інерцыя

голос З. Бабія, афішы і фатаграфіі на мемарыяльнай выстаўцы ў нашым фае адлюстравалі ўвесь яго нядоўгі артыстычны шлях, славутыя тэатры бабіеўскай генерацыі У. П'яко ды А. Салаўяненка ахвотна дзяліліся ўспамінамі пра яго. Свята сапраўды ўдалося!

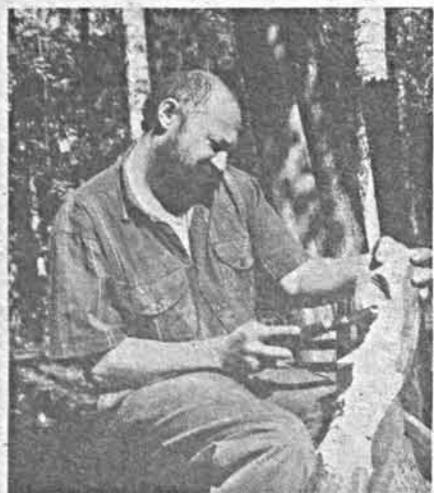
У сакавіку філармонія і тэатр вялікім аўтарскім канцэртам адзначылі 60-годдзе Сяргея Картэса. Гэтай урачыстай акцыі, выдатна падрыхтаванай пад кіраўніцтвам Аляксандра Анісімава, папярэднічала вельмі цёплае, нефармальнае ўшанаванне юбіляра на сходзе Клуба сяброў оперы. І калі ўжо я "села на свайго коніка", дык нагадаю яшчэ два клубныя вечары, вечары памяці: рэжысёра С. Штэйна — у студзені і канцэртмайстра С. Талкачова — у красавіку. Якім жывым паўстаў Сямён Львовіч у расказе Тамары Ніжніковай! Дарэчы, сама Тамара Мікалаеўна спраўляла юбілей гэтай вясной, і ў яе гонар давалася "Царская

перастаю шкадаваць аб невытлумачальным для мяне адыходзе з тэатра Маргарыты Ізворска-Елізар'евай неўзабаве пасля яркай паставаўкі "Лэдзі Макбет Мцэнскага павета" і пасляпоўных паказаў двух яе спектакляў на замежных гастроліх трупы.

Каб крыху ўраўнаважыць сумнае, нагадаю некалькі прыемных фактаў. Ну, як не радавацца, што, напрыклад, Наталля Кастэнка выконвала галоўныя партыі ў паставаўках "Вогненнага анёла" С. Пракоф'ева ў Нансі і "Саламеі" Р. Штрауса ў Пецяярбурзе, а Наталля Залатарова выйшла на сцэну таго ж Марыінскага тэатра ў вобразе Кацярыны Ізмайлавай? А зусім маладая Тацяяна Варэпай ужо двойчы выступала з аркестрам Паўла Когана.

І вось, нарэшце, я дабралася да адзінай опернай прэм'еры сезона — "Кармэн". Новае сцэнічнае ўвасобленне геніяльнай оперы,

СВАЯ "ФІЛАСОФІЯ
ЛЮБОВІ"

Персанальная выстава члена Саюза мастакоў Рэспублікі Беларусь Аляксандра Слепава адкрылася ў Віцебску. Каля 100 работ з дрэва і графічных на тэму "Філасофія любові" прадставіў аўтар на суд глядачоў. Работы Аляксандра Слепава — члена творчага аб'яднання "Квадрат" — знаходзяцца сёння ў прыватных калекцыях і музеях Польшчы, Германіі, іншых краін.

На здымку: Аляксандр Слепаў за работай.
Фота Аляксандра ХІТРОВА,
БЕЛІНФАРМ

ПЕРАД'ЮБІЛЕЙНЫЯ
ТУРБОТЫ

Брэсцкі тэатр драмы рыхтуецца адзначыць свой юбілей — п'ятдзясяцігоддзе з часу ўтварэння. Сёмага кастрычніка адбудзецца ўрачысты вечар, на які запрошаны шматлікія госці і сярод іх былыя калегі, якія пакінулі значны след у творчым жыцці тэатра, а цяпер жывуць у іншых гарадах.

Больш за шэсць гадоў будынак тэатра быў на рэканструкцыі, і толькі сёлетняй вясной пашчасціла калектыву вярнуцца ў свой абіюлены дом. Нягледзячы на неўладкаванасць і адсутнасць пастаяннай прыстасаванай сцэны, творчая праца не спынялася, штогодна ставілася пяць-шэсць спектакляў, лепшымі з якіх былі "Іграй, Еселе, іграй" Горына, "Калі конь губляе прытомнасць" Саган, "Чароўная ноч" Мрожака, "Пад адным дахам" Разумоўскай, "Начная саната" Стрёмберг і іншыя.

Да адкрыцця новага будынка тэатра была падрыхтавана прэм'ера — камедыя Бажаршэ "Жаніцтва Фігара". У спектаклі заняты амаль уся трупы. У выніку сумеснай працы рэжысёра Вахтанга Чхалідзе і акцёраў атрымалася яскравае музычнае відовішча, якое вельмі спадабалася берасцейскім глядачам. Пранікнёна і гарэзліва выканалі галоўныя ролі акцёры-дэбютанты Людміла Рабая і Сяргей Пяткевіч. У ролях заняты таксама і сталыя майстры сцэны Соф'я Пільман і Міхаіл Мятліцкі, заслужанымі артыстамі Беларусі Канстанцін Перапяліца і Генадзь Токараў, акцёры Віктар Міхайлаў, Алена Дабышук, Сяргей Сілівы.

Цяпер у тэатры пануюць перад'юбілейныя турботы, рыхтуецца святочны канцэрт і прэм'ера спектакля "Купала" па п'есе А. Дударова, але не забыты і будзённыя клопаты пра новы рэпертуар. У тэатр запрашаюцца рэжысёры на пастаўку новых спектакляў, выбіраюцца п'есы.

З. Д.

На здымку: Сяргей Еўдашэнка і Соф'я Пільман у спектакле "Калі конь губляе прытомнасць" паводле Франсуаза Саган.

"... ПРЫСУДЖАНЫ
ДА НАЙВЫШЭЙШАЙ МЕРЫ"

Навуму КІСЛІКУ — 70

Маю душэўную неабходнасць, люблю зайсціся да свайго старэйшага гадамі й вопытам сябра. Ужо не спрацаца пра праблемы надзённасці, не даказваць нешта сваё. Наспрачаліся, надаказваліся за доўгія гады сяброўства. Проста пасядзецца, памаўчаць, выпіць кубчак кавы ці шклянчак гарбаты. Некалі пілі мацнейшыя напоі, якія валілі з ног і класікаў савецкай літаратуры. У гэтым пакойчыку, ад падлогі да столі забарыкадзіраванымі кнігамі. Незлічона колькасць слоўнікаў, даведнікаў, энцыклапедычных выданняў і, вядома ж, кнігі паэзіі. Цяжка сказаць, болей зборнікаў з аўтаграфамі ці без. І тут мне гарэзліва прыгадваюцца радкі набіянта Эўджэніі Мантале, калі паэт-герметыст апісвае ў адным сваім апавяданні кватэру падчас бамбёжак: "У напалову пустой кватэры засталася адно самае неабходнае з мэблі ды стусікі нікому непатрэбных кніг — у пераважнае большыні паэтычных зборнікаў, падараваных аўтарамі..." У гаспадара кватэры на першым паверсе вокнамі на парк, які носіць імя заснавальніка сацрэалізму, абвалы зборнікаў з аўтаграфамі не чыста цырыманняльныя. На расійскую мову пераклаў Навум Кіслік тамы паэзіі нашай, пачынаючы з Янкі Купалы й канчаючы самымі маладымі свайго часу. Перакладаў паэт і беларускую прозу. Назавём толькі некаторых: Уладзімір Караткевіч ("Хрыстос прыямліўся ў Гародні"), Аляксей Карпюк, Янка Брыль, Іван Мележ.

Творчае сяброўства, асабістыя сімпатыі звязвалі Навума Кісліка з Аркадзем Куляшовым. У цяжкай для маладога паэта гады, калі не друкавалі, не давалі працы па графскай лініі (пятая графа савецкай анкеты), Аркадзь Куляшоў падтрымаў, дапамог.

У застойныя часіны кватэра Навума Кісліка была своеасаблівым месцам, дзе збіраліся інакшадумцы, дзе слухалі галасы з-за мяжы, чыталі забароненую й самвыдатаўскую літаратуру.

Са студэнцкіх гадоў да апошніх дзён сваіх Алесь Адамовіч даражыў сяброўствам з Навумам Кіслікам. Няшмат нас было на вяршы ў апантананага Алеся падчас ягонага апошняга прыезду ў Менск. Быў Васіль Быкаў, быў Навум Кіслік, быў Міхась Тычына.

Цяпер гаспадар кватэры, раней цеснай ад гасцей, болей самотнічае з тэлевізарам, з кнігай, без якой нельга ўявіць паэта — лепшага знаўцы расійскае мовы, лепшага майстра расійскага верша, лепшага стыліста. Адно толькі ў сны прыходзяць, змяніўшы праявы вайны, якая яшчэ й асколкамі засела ў галаве, сябры.

Живой и здоровый Гриша Березкин заходит в мой дом и приводит друзей — Вальку, Федю, Игоря, Сашу... И мы раздвигаем четыре стены, и мы продолжаем расхлебывать кашу,

и, пряча глаза, пересказывать сны.

Імёны пералічаны Тараса, Яфімава, Шклярэўскага, Дракахруста.

Прыгадваецца, як у Парыжы ў вясновым Люксембургскім садзе Барыс Забораў настальгічна сказаў: "Калі б не паехаў, сядзеў бы цяпер на кухні ў Навума й лавілі б мы розныя забароненыя галасы ды ўпотаі чыталі б нешта такое..." І ўсё-ткі не на кухні сабраліся мы ў Навума, калі Барыс Забораў прыехаў у свой родны Менск са сталіцы мастацтва. Усе былыя маладыя. І зайнелы Алег Сурскі, і снежнашавялюрны Аляксандр Дракахруст, Лапушыны, старэйшы й малады, яшчэ болей загнаны ў сябе Фёдар Яфімаў (гэта ягоную песеньку спявалі напаяголаса тады: "В обеспечение харчей и, превозмог зевоту, двенадцать тысяч стукачей выходят на работу. И только стоптанный каблук стук-постук..."), крыху стомлены ад дыскусій Валянцін Тарас. Завітаў і Васіль Быкаў. Некалі свае наездзіны з Гародні быў чаканым гасцём у Навума. Як і да сёння.

Цяпер Навум Кіслік як бы паэт-герметыст, замкнёнец з прычыны абставін і ўзросту. Ён, так бы мовіць, пад хатнім аршытам кніг, дум, разваг. Налегке летел я ранней ранью, а теперь передвигаюсь грузно: нелегко тащить воспоминанья и настил поскрипывает грозно. Оттеснив промешкавших к перилам, широко прошествовала слава, все в поту тщеславье пропылило. Что попишешь?

Время — переправа. Даўні непрыманец розных пасяджэнняў, балбаторыў Навум Кіслік з гадамі стаў яшчэ большым маўкліўцам. Маўчаць і думаць, думаць і маўчаць можа той, хто мае што сказаць, хто думаць умее самотна.

Неяк тлумачыў мне Навум, што

даслоўна ў Бібліі гучыць: усё лоўля ветру й дзьмушынак (марнасць марнаты, суета сует). Гэта з вечнай Кнігай перагукваюцца радкі паэта:

то и прочно, что неуловимо: может сохраниться на века.

Думаецца, што тычыцца гэта ў першую чаргу паэзіі, якую бэсцяць, нішчаць, купляюць і прадаюць, а яна жыве, не купляецца, не прадаецца. Калі яна сапраўдная, калі няўлоўная. І калі слугуюць ёй, не просячы пазалаціць ручку (пяро можа быць залатое), такія зацяттыя вернікі, як Навум Кіслік. Бо ведае, што ён

Приговоренный к наивысшей мере — жить на земле и обретаь потери...

Набыццё страт — гэта душэўны, гэта духоўны набытак. І набытак гэты не кожнага надзеліць сваёй увагай, не кожнаму даверыцца. Гэта вынік багатага жыцця, багатага на пакуты, праз якія душа скача, як праз Купальскае вогнішча, каб ачысціцца, каб аддаць агню ўсё нажыўнае зямное, каб прасвятлець. І тады

А то, что на душе лежало камнем, внезапной птицей устремиться ввысь.

Навум Кіслік, спрачаючыся з часам сваім, не прымаючы на веру свой час, жыве ў ім годна, прагнучы хоць прадчуць наступнасць. І усім, хто смелы ўчарашнім днём, задае пытанне.

Кто же представит надежное алиби, якобы не жил в свои времена?

Кожны з пакалення паэта й маладзейшыя мусяць адказаць на гэтае пытанне. Па-свойму адказаць.

Паэт думае, паэт задае пытанне іншым і сабе самому. Значыць, паэт жыве па законах Яе Вялікасці Паэзіі.

А стажок маіх раскідзістых прыгадак хачу завершыць прыстойным вершам, вершам, які хоча чытацца пры сталі юбілейным:

Сем дзсяткаў.
Каб сорак яшчэ!
Вой, былі б вясёлыя скокі.
Пан Навум!
Рэчка часу цячэ.
І лысеюць і горы й прарокі.

Дзякуй, дружа Навуме,
За ўсё!
След паэзіі толькі босы
Ямбамі адчуваюць пракосы.
Хай не гнецца сціла кассэ!

Я сусецыць цябе магу,
Непапраўнага ветралова:
І бязважжае мае вагу,
Бо цяжэй ад золата
Слова.

Маладога хмелю глячок
Асушыў ты.
Пайшла атава.
Я табе хоць маладзічок
Папрашу ў поўні веку
Ласкава...

Рыгор БАРАДУЛІН

ДЗЕЛЯ ЗАХАВАННЯ
І РАЗВІЦЦА КУЛЬТУРЫ

Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь у мэтах захавання і развіцця культурнага патэнцыялу рэспублікі заснавала дзяржаўныя стыпендыі дзеячам культуры і мастацтва, творчай моладзі ў галіне літаратуры і журналістыкі, музыкі і харэаграфіі, тэатра і кіно, выяўленчага мастацтва, архітэктуры і дызайна. Стыпендыі прысуджаюцца пад выкананне пэўнага творчага праекта дзеячам культуры і мастацтва ва ўзросце звыш 40 гадоў у памеры 6

мінімальна зароботных плат штомесячна, творчай моладзі ва ўзросце да 40 гадоў — у памеры 4-х мінімальна зароботных плат штомесячна на працягу года.

Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь аб'яўляе прыём заявак ад кандыдатаў на атрыманне дзяржаўных стыпендыяў на 1996 год. Для разгляду камісіі па прысуджэнні стыпендыяў неабходна прадставіць наступныя дакументы:

1. заяву (прозвішча, імя, імя па бацьку, дата нараджэння, прафесія, адрас, тэлефон, назва праекта, этапы ажыццяўлення, тэрміны завяршэння, дата, подпіс);

2. рэкамендацыю творчага саюза, альбо рэкамендацыю за подпісам трох вядучых майстроў у дадзенай галіне дзейнасці;

3. творчую біяграфію;

4. спіс творчых прац і заслуг.

Дакументы прымаюцца ў Міністэрстве культуры і друку да 20 кастрычніка 1995 г. па адрасе: 220617, г. Мінск, пр. Машэрава, 11, Упраўленне па справах мастацтваў.

Даведкі можна атрымаць па тэлефоне 23-98-35.

ўрад нават не надта маскаваў гэта. Напрыклад, на пасяджэнні польскага союму 16 верасня 1921 года спецыяльна разглядалася справа Сярэдняй Літвы, і была прынята нават спецыяльная рэзалюцыя. Яна прадугледжвала, што ў сувязі з правамі польска-літоўскіх перамоў трэба правесці на тэрыторыі Сярэдняй Літвы ўсеагульныя выбары ў мясцовы парламент (сойм), і павінен быў вырашыць далейшы лёс Віленшчыны. Вонкава ўсё выглядала нават дэмакратычна, але ўнікае пытанне: калі Сярэдняя Літва з'яўлялася суверэннай дзяржавай, дык чаму пастанову аб яе далейшым лёсе прымаюць у Варшаве? Чаму ў справе выбараў спачатку выказаўся польскі парламент, а пазней ужо адпаведны рашэнні пачаў прымаць нібыта суверэнны ўрад Сярэдняй Літвы?

У гэтых умовах аб далейшым удзеле ва ўрадзе Сярэдняй Літвы беларускіх прадстаўнікоў не магло быць і мовы. Тады польскія ўлады паспрабавалі замяніць супрацоўніцтва з беларускім незалежным лагерам фікцыйнай супрацоўніцтва з паасобнымі і малавядомымі беларускімі дзеячамі паланафільскага накірунку. У сувязі з тым, што паліякі не мелі большасці на Віленшчыне, польскія ўлады патрабавалі, каб у выбарах прыняло ўдзел хаця б 50 працэнтаў выбаршчыкаў. Дзеля гэтага трэба было, каб у выбарах прыняла ўдзел хаця б назначная частка беларускага насельніцтва.

З гэтай мэтай у снежні 1921 года ў Вільні быў наладжаны так званы "Беларускі з'езд". Галоўным яго арганізатарам быў Пятро Аляксюк, дзясц, паланафільскія погляды якога зусім нядаўна былі асуджаны на Празскай канферэнцыі беларускіх палітычных арганізацый. Акрамя яго сярод арганізатараў гэтага з'езда былі Валянцін Паўлюкевіч і Вячаслаў Адамовіч, дзясц, якія амаль ніякага следу пасля сабе ў беларускай гісторыі не пакінулі.

З'езд адбываўся амаль пад дыктоўку польскіх уладаў і быў скліканы адзінае дзеля таго, каб прымусяць беларусаў удзельнічаць у выбарах. Паліякі не ашчаджалі сродкаў на яго арганізацыю. Ён быў наладжаны ў адным з найбольш прыгожых будынкаў Вільні — у будынку былога "шляхецкага сходу". Праўда, паліякам не ўдалося арганізаваць шырокае беларускае прадстаўніцтва на ім. Удзельнікі яго нікім не абіраліся, а запрашаліся асабіста Аляксюком. Назбіралася такім чынам каля 120 удзельнікаў. Большая частка з іх была вельмі слаба звязана з беларускім рухам і не цікавілася беларускімі нацыянальнымі інтарэсамі.

Рэзалюцыі і адозвы гэтага з'езда былі вытрыманымі ў выразным прапольскім духу. Яны заклікалі да падтрымкі польскіх уладаў, у іх сцвярджалася, што толькі Польшча здольная забяспечыць насельніцтву Віленшчыны спакой і парадак, а таксама, нібыта, свабоднае развіццё ў Польшчы беларускай нацыянальнай меншасці.

У самой Польшчы ў гэты перыяд (канец 1921 года) ужо выразна выявіўся антыбеларускі напрамак дзяржаўнай нацыянальнай палітыкі. І вершы аб'яцанням арганізатараў з'езда магло ў той час толькі бясконца наўныя альбо беспрынцыповыя людзі. Так што спрыць масавому ўдзелу беларусаў у выбарах гэты з'езд не здолеў. Да таго ж, усе беларускія газеты незалежнаскага лагера актыўна растлумачвалі беларусам сутнасць гэтага новага кірунку паланафільства.

8 студзеня 1922 года ў чатырох паветах былой Віленскай губерні (Ашмянскім, Свянцянскім, Троцкім і Віленскім), на тэрыторыі якіх прыблізна год назад была абвешчана рэспубліка "Сярэдняя Літва", былі праведзены парламенцкія выбары. Тэарэтычна выбары былі ўсеагульнымі, але ў іх прынялі ўдзел галоўным чынам толькі жыхары Віленшчыны польскай нацыянальнасці. Беларусы, яўрэі і літоўцы, якія разам складалі большасць мясцовага насельніцтва, у выбарах удзелу не прынялі.

Сярод беларусаў толькі невялікая частка іх, па закліку паланафільскага "Беларускага з'езда", прыйшла на выбарчыя участкі. Большасць жа іх палічыла за лепшае праігнараваць заклікі "нованароджаных" беларускіх "патрыётаў" і застацца дома. Пазіцыя галоўных беларускіх арганізацый (Беларускага Нацыянальнага Камітэта) і вядучых беларускіх палітычных партый) была адначасна: удзел у выбарах — гэта падтрымка ганебнай Рыхскай умовы паміж Польшчай і Савецкай Расіяй, якая замацавала падзел Беларусі.

Яўрэйскае насельніцтва амаль цалкам праігнаравала ўдзел у выбарах таму, што далучэнне да Польшчы азначала для іх далучэнне да антысеміцкай і антыяўрэйскай палітыкі тагачаснага польскага ўрада. У адрозненне ад беларусаў, адносіны яўрэяў да рэжыму генерала Жэлігоўскага ад самага пачатку існавання Сярэдняй Літвы былі негатывнымі. Справа ў тым, што аддзелы літоўска-беларускай дывізіі польскага войска, якімі камандаваў Жэлігоўскі, былі вядомы падчас савецка-польскай вайны як адны з найбольш жорсткіх і гвалтоўных пагромшчыкаў. Менавіта жаўнеры гэтай дывізіі арганізавалі красавіцкі (1919 года) яўрэйскі пагром у Вільні, адразу пасля заняцця горада польскімі войскамі. Гэты пагром працягваўся тры дні і спрычыніўся да шматлікіх ахвяр сярод яўрэйскага насельніцтва. Пагромы таксама суправаджалі адступленне польскага войска летам 1920 года пад націскам арміі Тухачэўскага. Усё гэта і паспрыяла пастанове вядучых яўрэйскіх палітычных арганізацый Віленшчыны не ўдзельнічаць у выбарах. Да таго ж, польскія ўлады "Сярэдняй Літвы" не працягнулі руку яўрэям і не спрабавалі наладзіць з імі міжнацыянальнае супрацоўніцтва, так, як гэта было ў выпадку з беларусамі. Усе спробы яўрэйскіх прадстаўнікоў у гэтым

накірунку ігнараваліся. Так, напрыклад, у красавіку 1921 года Рада яўрэйскіх арганізацый Вільні звярнулася да Жэлігоўскага з просьбай дазволіць адчыніць пад Вільняй гаспадарчы асяродак для сіяніскай моладзі, які б рыхтаваў маладых яўрэяў для ролі будучых перасяленцаў у Палесціну. Ніякага адказу на гэту просьбу Рада не атрымала, але неафіцыйна ёй было заяўлена, што цяпер не час для наладжвання шырокамаштабнай сіяніскай працы на Віленшчыне. Былі і іншыя выпадкі, калі польская адміністрацыя "Сярэдняй Літвы" адмоўна рэагавала на пастулаты і просьбы яўрэйскага насельніцтва. Усё гэта і прывяло да няўдзелу большай часткі яўрэйскіх выбаршчыкаў у парламенцкіх выбарах у сойм.

Што ж датычыцца літоўскага насельніцтва, дык яно ў гэты час складала ўсяго крыху больш за 5 працэнтаў жыхароў Сярэдняй Літвы, і ягоны ўдзел у выбарах мог мець усяго толькі сімвалічны характар. Аднак громкая заява мясцовых літоўскіх лідэраў аб няўдзеле супольнага беларуска-яўрэйска-літоўскага фронту адмовы ад спробы легалізацыі далучэння "Сярэдняй Літвы" да Польшчы.

Такім чынам, як бачым, выбары 8 студзеня 1922 года не былі і не роўнымі, і не дэмакратычнымі, як гэта спрабавала прадставіць польская прапаганда. Удзел у іх прынялі амаль выключна мясцовыя паліякі. Таму склад новаабранага "парламента Сярэдняй Літвы" можна было б прадказаць загадзя. У ім былі прадстаўлены амаль выключна паліякі. Мандаты атрымалі таксама і два беларусы: Пятро Аляксюк і Вячаслаў Адамовіч. Абраны яны былі пераважна польскімі галасамі, і менавіта такую прапольскую пазіцыю занялі яны ў сойме.

Ужо на першым яго пасяджэнні было пастаўлена пытанне аб далучэнні да Польшчы. Але з Варшавы прыйшоў загад крыху пачакаць. Трэба было падрыхтаваць міжнародны грунт для гэтага кроку. І толькі пасля адпаведных дыпламатычных дэмаршаў, калі польскія ўлады пераканаліся, што Ліга Нацый заплішчыць вочы на гэтыя дзеянні, было дазволена прыступіць да апошняга акта гэтай "драмы".

20 лютага 1922 года парламент "Сярэдняй Літвы" прыняў пастанову звярнуцца да Польшчы з просьбай прыняць Віленшчыну ў свой склад. А ўжо на наступны дзень спецыяльны мемарандум з падобнай просьбай быў накіраваны польскаму сойму ў Варшаве. І хаця ўсё было падрыхтавана загадзя, польскі сойм прапарудзіў яшчэ цэлы месяц з прыняццем рашэння: чакалася рэакцыя вялікіх дзяржаў. І толькі калі польскія ўлады пераканаліся, што ніякіх пратэстаў ці акцый з боку Англіі ці Францыі не прадбачыцца, яны пайшлі на падобны крок. 24 сакавіка польскі сойм у Варшаве, нягледзячы на пратэсты Літвы, прыняў рэзалюцыю ў справе пашырэння межы Рэчы Паспалітай за кошт Віленшчыны.

Ліга Нацый са свайго боку адмовілася ад

спроб пасрэдніцтва ў канфлікце паміж Варшавай і Коўняй. У лютым 1923 года Рада Лігі Нацый паставіла скасаваць нейтральную дэмаркацыйную лінію паміж Літвой і Сярэдняй Літвой і прызнаць яе ў якасці сталай мяжы паміж Польшчай і Літвой. Прыблізна праз год пытанне граніцы паміж Літвой і Польшчай абмяркоўвалася на так званай канферэнцыі паслоў вялікіх дзяржаў у Парыжы. На ёй таксама часова лінія размежавання польскіх і літоўскіх войск была прызнана міжнароднай граніцай.

Здавалася б, на гэтым гісторыю "Сярэдняй Літвы" можна было б і скончыць, але яна мела сваё пасляслоўе.

Урад Літвы, як вядома, палічыў далучэнне "Сярэдняй Літвы" да Польшчы парушэннем міжнароднага права і пачаў актыўную кампанію пратэсту супраць гэтых дзеянняў. У лістападзе 1922 года літоўскі прадстаўнік выступіў на форуме Лігі Нацый і заклікаў гэтую міжнародную арганізацыю ажыццявіць пастанову Версальскай мірнай канферэнцыі 1919 года, якая прадугледжвала далучэнне Віленшчыны і Вільні да Літвы. Аднак, і гэты пратэст, як шмат іншых, застаўся без адказу. Міжнародная супольнасць, стомленая сваімі папярэднімі няўдачамі пасрэдніцтва на ўсходзе Еўропы, палічыла за лепшае ўстрымацца ад далейшых спроб мірнага ўрэгулявання і падтрымаць статус-кво.

Да пратэсту супраць уключэння "Сярэдняй Літвы" ў склад Польшчы далучыўся таксама ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі, эміграцыйная сядзіба якога знаходзілася ў гэты час у Коўні. 27 красавіка 1922 года беларуская ўрадавая дэлегацыя ў складзе прэм'ера Вацлава Ластоўскага і міністра замежных спраў Аляксандра Цвікевіча накіравалася на Генуэзскую канферэнцыю. Афіцыйных запытаў беларусы не мелі, але і забароны на прыезд у Геную з боку вялікіх дзяржаў таксама не было. Беларускае дэлегацыя ў Генуі дамагалася галоўным чынам уключэння ў парадак дня канферэнцыі беларускага пытання. Дзеля дасягнення гэтых мэт 2 мая Ластоўскі і Цвікевіч мелі працяглую размову з ангельскай дэлегацыяй на чале з прэм'ер-міністрам Лойд Джорджам. А на наступны дзень беларускіх прадстаўнікоў прыняў Луіджы Факто, прэм'ер-міністр Італіі і старшыня Генуэзскай канферэнцыі. Гэтыя неафіцыйныя размовы, аднак, скончыліся безвынікова. Вялікія дзяржавы не пайшлі на прызнанне праўоў беларускага народа і на скасаванне Рыхскага мірнага дагавора.

Гісторыя "Сярэдняй Літвы" і падзеі вакол яе з'яўляюцца выразным сведчаннем таго, што на шляху да сваёй сапраўднай незалежнасці беларускі народ мог разлічваць толькі на свае ўласныя сілы. Ніводзін з суседзяў Беларусі не быў шчыра зацікаўлены ў рэальным самавызначэнні беларускага народа. На жаль, у гэтым сэнсе гісторыя мае тэндэнцыю паўтарацца.

і ваенным злачынцам, а супрацоўніцаў з немцамі, каб лепей дапамагчы свайму народу(?). Гэтую выснову калегі пацвердзіў і другі эксперт... Р.Бадулін. І толькі зірнуўшы на адваката Ярмага, які згодна ківаў галавою ў такт слоў экспертаў, я зразумеў, якую пастку рыхтаваў ён істцу: калі Р.Астроўскі, на якога метадам мантажу накладзена выступленне З.Пазняка, не фашыст, дык іск яго аб знявазе гонару і годнасці за параўнанне з нацыстамі губляе сэнс. Такім чынам, Ю.Азаронак і не думаў у фільме праводзіць паралель паміж З.Пазняком і фашыстамі. Толькі з Р.Астроўскім...

Заўважым, што калі гэта і была (на думку боку адказчыка) пастка, дык трапілі ў яе самі аўтары. Трэба было бачыць разгублены твар адваката А.Ярмага, калі суддзя А.Яшчанка зачытала даць Р.Астроўскага, што захоўваецца ў органах дзяржаўнай бяспекі: даўні агент абвера, гітлераўскі стаўленік, які, у прыватнасці, аддаваў загады аб расстрэле кожнага, хто ўхіліцца ад прызыву ў створаную акупантамі "Беларускую краёвую абарону", ваеннае фарміраванне, якое ваявала на баку немцаў.

Што тычыцца "экспертнага заключэння" В.Боўша, якое ён доўга чытаў па паперцы, то, абмінаючы слізкае пытанне: фашыст Астроўскі ці не, прафесар імкнуўся абгрунтаваць правамоцнасць паралелю ў фільме паміж З.Пазняком і Р.Астроўскім іх быццам бы аднолькавымі палітычнымі поглядамі. І адзін, і другі былі, маўляў, антыкамуністамі. "З.Пазняк, — абурэўся Боўша, — дайшоў да таго, што называе камуністаў камуна-фашыстамі, што супярэчыць усяй логіцы".

А ці так ужо і супярэчыць? На судовым пасяджэнні, дзе выступаў В.Боўша, прысутнічалі і маладыя баркашоўцы, якія прыйшлі "пабалець" за Азаронка. Маладыя, нагала стрыжаныя хлопцы з бычыннымі шыямі і накачанымі біцэпсамі, падобны адзін на аднаго, нібы выйшлі з нейкага аднаго д'ябальскага інкубатора. Да пачатку пасяджэння я выпадкова апынуўся на адной лаве з імі, чуў іх размовы, іх чытанне ўголас баркашоўскай фашысцкай газеткі "Русский порядок" са стылізаванай савецкай у загаловку (гітлераўскі "новы парадак" і баркашоўскі —

"рускі парадак" — адна блізкасць фармуліровак чаго варта!).

А што да "блізкасці" Р.Астроўскага і З.Пазняка, таму што абодва яны, маўляў, антыкамуністы, дык, у рэшце рэшт, антыкамуністам быў і А.Сахараў, антыкамуністам з'яўляецца А.Салжаніцын, выступалі супраць камуністычнага ладу тысячы людзей, якія можна змагаліся з гітлераўцам на франтах Вялікай Айчыннай вайны, а пасля яе, за свае дысідэнцкія погляды, расаваны па турмах і псіхушках.

Зрэшты, З.Пазняк, выступіўшы ў спрэчках бакоў, яшчэ раз пацвердзіў сваё абурэнне знявагай, нанесенай яго гонару і годнасці за спробу аўтараў фільма "Нянавісць..." правесці паралель паміж ім і фашыстамі, ад рук якіх, дарэчы, у гады Айчыннай вайны загінуў яго бацька і іншыя блізкія і родныя людзі...

Напрыканцы прывяду рашэнне суда па гэтай справе. Вось яно: "Прызнаць не адпавядаючымі сапраўднасці і ганьбоўчымі гонар і годнасць Пазняка Зянона Станіслававіча звесткі, што распаўсюджаны ў фільме "Нянавісць: дзеці хлусні", які быў паказаны па тэлебачанні 10 і 12 мая 1995 года, аўтарам якога з'яўляецца Ю.Азаронак... Абавязцаць Нацыянальную дзяржаўную тэлерадыёкампанію Рэспублікі Беларусь у адной з інфармацыйных праграм, што ідуць у эфіры пасля 18.00 гадзін, аб'явіць выніковую частку судовага рашэння не пазней месяца з дня ўступлення рашэння ў законную сілу. Абавязцаць Азаронка Юрыя Уладзіміравіча выступіць па тэлебачанні з паведамленнем аб тым, што ў створаным ім фільме "Нянавісць: дзеці хлусні" з прымяненнем прыёму паралельнага мантажу вобраза Пазняка Зянона Станіслававіча не адпавядае сапраўднасці".

Р.С. Маленькае аўтарскае пасляслоўе. Калі мець на ўвазе сённяшняе наша дэмакратычнае "свабоды", рашэнне суддзі Алы Уладзіміраўны Яшчанка — Учмяк. Учмяк прынцыповага чалавека, юрыста, які, не зважаючы на палітычную кан'юнктуру, ставіць вышэй за ўсё сумленнае выкананне свайго прафесійнага абавязку. Гэта ўражае.

Міхась ЗАМСКІ

"МАГУТНЫ БОЖА" ЗРАЗУМЕЛЫ ЁСІМ...

Пінскі хор палескай песні, якім кіруе Людміла Семянюк, калектыў малавядомы нават у нас, на Палесці. Але нягледзячы на гэта ён пачынае наладжваць сяброўскія сувязі з замежнымі народнымі ансамблямі. Прыехаўшы сёлета з фестывалю "Магутны Божа", адзначаны лаўрамі, хор пачаў збірацца ў Польшчу з канцэртнай духоўнай музыкі. Запысьці яго туды народны калектыў з Мышкува, што ў Чэнстахоўскім ваяводства.

Першы канцэрт праходзіў у невялікім месцішчым касцёле ў Камяніцы Польскай. Гэта было найбольш удалае выступленне пінскага хору. Тое, што яно адбывалася ў кульцевым будынку, паўплывала на ўнутраны стан артыстаў. Натхняла таксама захопленасць слухачоў, якія прыйшлі паслухаць прыватнае і каталіцкае спева. Наступным днём ладзілася сумеснае выступленне запрошаных і мясцовых калектываў. Канцэрт адбываўся пад адкрытым небам, што адмоўна адбілася на якасці гучання. Але, нягледзячы на гэта, публіка добра прымала гасцей з Беларусі, таксама як і на апошнім канцэрте ў

касцёле св.Войцаха, што ў Чэнстахове. Многія з прысутных, здавалася, гатовыя былі спяваць разам з хорам. Але найбольш здзівіла і ўзрадавала тое, як польская публіка ўспрымала твор М.Равенскага "Магутны Божа". На ўсіх трох канцэртах пасля яго выканання людзі ўзнімаліся і апладзіравалі стоячы. Напэўна, не кожны разумее цалкам змест тэксту, але сама мелодыя вымагала адпаведнай рэакцыі, і людзі адчувалі гэта. Падумалася: ці не зрабілі мы памылку, не абраўшы гэты выдатны твор сваім дзяржаўным гімнам?

Увогуле Пінскі хор палескай песні годна прадставіў Беларусь за мяжой. Акрамя таго, што набыў прыхільнікаў сярод польскіх аматараў духоўнай і народнай музыкі, калектыў паспрабаваў наладзіць кантакт з іспанскімі артыстамі, якія таксама былі запрошаны польскім бокам. Будзем спадзявацца, што неўзабаве Пінск наведзе народны ансамбль з Іспаніі, а палешукі завітаюць да жыхароў далёкага горада Саламанкі.

Яўген САЛЯЙЧУК

з Пінск

БЫВАЙ, МУЗЫКАНТ!

Ён пакінуў жыццё зямное раптоўна і для многіх незаўважна, у адзін з так званых неспрыяльных дзён пры канцы лета. Вяртаючыся з адпачынкаў, музыканты даведваліся, што іхняга калегу Леаніда Смялякоўскага, заслужанага артыста Беларусі, прыводзілі ў апошні шлях незаслужана сціпла... Зрэшты, гэты горкі факт застаецца ў памяці толькі тых, хто аддаў Музыканту апошні зямны паклон. Наогул жа імя Леаніда Аляксандравіча Смялякоўскага застаецца ў нашай гістарычнай памяці як імя апантанай творчасцю асобы: кампазітара, аранжыроўшчыка, дамырыста-віртуоза, кіраўніка Секстэта домраў, а затым і Камерна-

інструментальнага ансамбля Беларускага радыё, чалага дарадцы і настаўніка.

Ужо цяпер адчулася страта яго музыканцкага таленту ды эрудыцыі ў нашым мастацкім жыцці: менавіта ён узяўся за карпатлівую і нудзючкую працу па расшыфроўцы і рэдагаванні некаторых старых нотных рукапісаў для Нацыянальнага тэатральна-канцэртнага аб'яднання "Беларуская Капіла". Праца раптоўна спынілася.

І ўсё ж, і ўсё ж... У фondaх радыё назапашана нямала музычных запісаў, якія дзесяткі гадоў гучаць у эфіры (і будучы гучаць!), нагадваючы слухачам гэтае імя: Леанід Смялякоўскі.

С.Б.

Намаганьмі Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, рады таварыства "Беларусь — Латвія", Саюза беларускіх пісьменнікаў з 2 па 5 кастрычніка праходзяць Райнісаўскія дні, прымеркаваныя да 130-годдзя з дня нараджэння вялікага латышкага паэта. 4 кастрычніка а 17-й гадзіне ў памяшканні Беларускага таварыства дружбы адкрыецца выстава "Ян Райніс і Беларусь", падрыхтаваная супрацоўнікамі Дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва і Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі. А 18-й гадзіне там жа пачнецца літаратурна-музычная вечарына "Ветрык, вей!", у якой прымуць удзел перакладчыкі твораў народнага паэта Латвіі, кампазітары, спевакі, школьнікі (і з вуліцы Я.Райніса ў Мінску — таксама).

5 кастрычніка святкаванне прадоўжыцца ў Віцебску дзякуючы клопам Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь, латвійскага консула ў Віцебску сп.Армандра Крузэ, работнікаў культуры горада. У тэатры, на адкрыццё якога прыязджаў у 1926 годзе Я.Райніс, адбудзецца вечарына, а перад гэтым госці наведаюць магілу маці Райніса, сустрэнуцца з латышкаю суполкаю Віцебску.

Ва ўсіх мерапрыемствах Райнісаўскіх дзён прымуць удзел госці з Латвіі — Аія Лацэ і Нора Ікстэнэ.

Прапануючы чытачам "ЛІМ" нізку матэрыялаў пра Я.Райніса.

Сяргей ПАНІЗНІК,
старшыня рады таварыства "Беларусь—Латвія"

ПАЭТ БАРАЦЬБЫ, СОНЦА І ЛЮБОВІ

Так назвалі Райніса даследчыкі яго творчай спадчыны. Мы, беларусы, у асабе Паэта займелі свайго шчырага сябра, даследчыка і прапагандыста нашай нацыянальнай культуры. А латвійскія беларусы, грамадзяне незалежнай дзяржавы, мелі свайго надзейнага абаронцу. Райніс стаў іх прадстаўніком у сейме, дамогся для беларускай меншасці культурна-нацыянальнай аўтаноміі. Вось толькі невялікая вытрымка з прамовы Яніса Райніса ў сейме ў 1922 годзе: "Наколькі з размовы можна было зразумець, пытанне паставілі так: хто ж у сапраўднасці выдумаў гэтых беларусаў? Гэтых беларусаў, як быццам, выдумаў я. Выдумаць я іх мог, таму што само існаванне такога народа — гэта факт. Але што я іх абараняю, дык я не хачу і не магу гэтага адмаўляцца... З беларускім пытаннем у нас справа выглядае так, што беларусы ў Латвіі без абароны... Я ж абараняю ўсіх тых, у каго другога абаронцы няма".

Яніс Райніс заступаўся за абяздоленых беларусаў не толькі ў сваёй дзяржаве. Ішоў 1923 год. Жэнева. Ліга нацый. Чытаю ў часопісе "Крывіч" (1924 г. N 2(8), стар.75) пра тое, што ў часе пленарнага пасяджэння было зроблена супольнае выступленне паняволеных

Польшчай нацый у форме агульнага пратэсту. Супраць акупацыі беларускіх, украінскіх і літоўскіх зямель палякамі пратэст ад беларусаў падпісалі В.Лас-тоўскі, ад украінцаў — М.Лазінскі, ад літвіноў — Я.Райніс.

Яніс Райніс валодаў такімі мовамі: нямецкай, літоўскай, расійскай, беларускай, італьянскай, французскай, грэцкай і латынню... У сям'і, да таго ж, магі гаварыць пры нагодзе па-яўрэйску і па-латгалюску... Райніса ўражвалі старажытныя латгалюскія выслоўі, найменні. Нездарма прозвішча аднаго латгалюскага земляроба на межавым слупіку, якім пазначаліся граніцы шарварку, ён узяў сваім псеўданімам (сапраўднае прозвішча — Пліекшан).

Маленькаму Жаньіно (гадаваўся пад прыглядом гуда Нядзвецкага) з дзіцячых гадоў беларуская песня, мова нашая была на слыху, бо яго родная Тадэнава на Ілукстаншчыне (паўднёва-заходняя Латгалія) — была балцка-крывіцкім сумежжам. Там суседзіліся хутары літоўскія, беларускія, латышскія. Пра гэта Райніс напісаў у сваім эпасе маленства "Сонечныя леты". Навуковы супрацоўнік Інстытута фальклору Латвійскай акадэміі навук П.Біркерт зазначаў: "Успрымаючы і

запісваючы латышскія народныя песні ад сваёй мамы, Райніс у той жа час збіраў таксама беларускія, літоўскія, польскія, рускія народныя песні, запісваючы іх са слоў мясцовых людзей".

Гэтыя фальклорныя доследы былі настолькі грунтоўнымі, што Райніс стварыў навуковую працу "Вясельныя абрады Вышкаўскай воласці". Вось маленькая рэцэнзія на яе Т.Гінтэра: "Райніс напісаў грунтоўны артыкул аб вясельных абрадах латышоў, якая была надрукавана ў кнізе Э.Вольтэра пра этнаграфію латышоў Віцебскай губерні. Артыкул сведчыць аб глыбокім веданні паэтам звычай і абрадаў як латышкага, так і рускага і беларускага народаў" (Известия АН Латвіі. 1957 г. N 5 (118). Застаецца шкадаваць, што вялікі паэт не паспеў рэалізаваць сваю задуму — напісаць фальклорную драму "Беларусы".

Жыццёвая пазіцыя Райніса як міралюба, ахвярніка, апекуна-заступніка набывае сэння асабліва прывабнасць, заслугоўвае пераемнасці. Яго запаветная спадчына вартая вывучэння — на карысць новага разумення ўзаемадзейнасці нацый, культур, дзяржаўных палітычных структур. Да прыкладу, толькі ў Музеі гісторыі

Я.Райніс у сваёй бібліятэцы ў Тарнякалсе. 1924 г.

літаратуры і мастацтва імя Я.Райніса, які месціцца ў Рыжскім замку (вул.Пілс, 1) — на захаванні 40 000 адзінак. Гэта рукапісы, дакументы, карэспандэнцыя, кнігі. Вялікая частка з іх звязана з Беларуссю непасрэдна.

У 1926 годзе Яніс Райніс наведваў Мінск, Віцебск, займаў сярод літаратараў, дзеячаў мастацтва многа новых сяброў, ад якіх атрымаў кнігі, здымкі, іншыя падарункі, якія сёння лічацца рэліквіямі. Вось толькі адзін купалаўскі надпіс на райнісаўскай кнізе: "Вельмі шчыраму сябру, слаўнаму песняру Яну Райнісу. Янка Купала. Менск, 19.XI.26 г." Мірдза Абала зрабіла вопіс беларускай бібліятэкі Я.Райніса, каталог публікацый пра народнага паэта, вывучыла яго творчыя ўзаемадзейнасці з беларускай культурай. Але работы хопіць і новым даследчыкам. Бо дзякуючы Райнісу латвійскія беларусы змаглі разгарнуць вялікую культурнаасветную дзейнасць. Абуджаныя карэнныя жыхары Латвіі выявілі не абы-якую творчую актыўнасць. Праз школы, гімназіі таварыства "Бацькаўшчына" выходзіла асветнікаў-будзіцеляў, шукала таленты — і яны паказалі сябе. Вось толькі некаторыя імёны, якія пакінулі асабліва значны след. Рэжысёр Я.Камаржынскі, паэты Пятро Сакол (Масальскі), Лясная Кветка (Валянціна Казлоўская), Эдвард Вайвадзіш, Мікола Талерка, Вера Гаротная (Вайцюлевіч), прэзаік Віктар Вальтар, мастакі Міхась Калінін, Пятро Мірановіч, Аркадзь Салаўёў... Гадаванцы І. Краскоўскага, С. Сахарава, М. Мядзёлкі, К. Езавітава (ім хоць і нядоўга дапамагалі М. Гарэцкі, І. Дварчанін, У. Жылка...) упоўніцу паслужылі Беларускаму Адраджэнню. Іх культурны "ураджай" — у архівах, музеях, розных запісках Рыгі, Прагі, Браціславы, Нью-Йорка, Чыкага. Без вывучэння іх творчай спадчыны з белымі плямамі застаецца мацярык беларускае культуры. І як тут яшчэ раз не падзякаваць нястомнаму Янісу Райнісу! Промні яго сонца, яго любові і сэнна

жывяць дзейнасць беларускіх суполак у Рызе і Даўгаўпілсе. Замест "Голасу Беларуса" сёння ў Рызе выходзіць газета "Прамень", прадаўжальнікамі "Бацькаўшчыны" сталі "Світанак", "Уздым", таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны "Прамень".

Для ўстанаўлення новых асноў добрасуседства, узаемавагі і паразумення, лучнасці нацыянальных культур Яніс Райніс і надалей будзе нашым настаўнікам, дарадцам, натхніцелем. Магчыма, будзе і так: ідуць з перспектывы Свабоды ў Рызе праз вуліцу Я.Райніса ў Мінску мы спынімся ля помніка народнаму паэту — у Віцебску, адкуль ён апошні раз, развітаўшыся з магілай маці, з роднымі латгалюскамі даляглядамі, з юрмальскімі зламанымі соснамі, пайшоў пад мармур свайго прытулку, лёг "у падмурак... каханай айчыны".

Яніс РАЙНІС

УЛЮБЕЊЕЦ У АЙЧЫНУ

Хто любіць айчыну,
той мае свой кут —
І дах над сабой
і апошні прытулак;
Такому тут хлеб і любоў —
паратунак,
Такому разумныя існасці —
тут.

Ды не! Ёсць яшчэ
закаваныя сэрцы, —
З іх молат не выкрасе
іскры пакут,
Айчыне не будуць
яны аднаверцы.

Іх лёс бесталанны вост
з гэтай прычыны
Ў падмурак не ляжа
каханай айчыны.

Пераклад Сяргея
ПАНІЗНІКА

СОНЕЧНЫЯ ЛЕТЫ

Эпас маленства
(урывак)
Па паданні продкі маці —
З вольнае Літвы баяры,
Што прыйшлі ў часіны мору,
Як збязлодзеў
край зэмгальскі.
Кроў латышская з літоўскай
Ува мне цякуць і робяць
Дух мой духам паяднання,
Абавязкамі багацяць.

Пераклад Рыгора
БАРАДУЛІНА

ЛІМ
ЛІТАРАТУРАМІСТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцыі газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жанаш ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461
намеснікі галоўнага рэдактара —
332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі — 331-985
літаратурнага жыцця —
332-462
крытыкі і бібліяграфіі —
332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
— 332-153
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення
— 332-204
фотакарэспандэнт —
332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба са-
сылкацца на "ЛІМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не
рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з думкамі і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

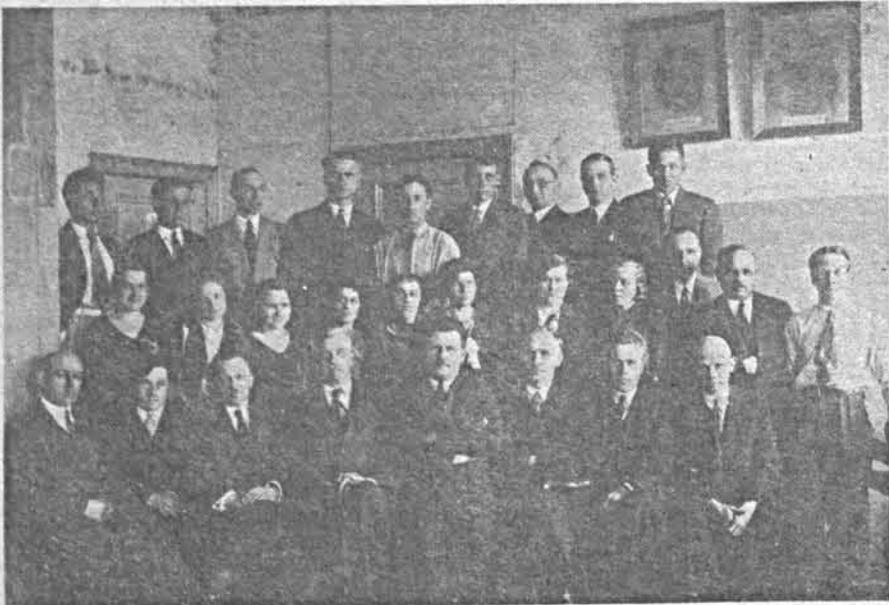
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
"ЛІМ"
Апаратныя сродкі і тэх-
нічная падтрымка — фір-
ма "Дайнова"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7235.
Нумар падпісаны 28.09.1995 г.
Заказ 4046

П123456789101:12
М123456789101112

Канферэнцыя беларускіх настаўнікаў г.Рыгі. 1933 г. У першым радзе ў цэнтры Сяргей Сахараў і Канстанцін Езавітаў; у другім радзе крайні справа — Міхась Калінін; у трэцім радзе крайні справа Пятро Мірановіч, побач — Язэп Камаржынскі.